

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการนำเสนอระบบจัดการพิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์ เพื่อการศึกษาของชุมชนได้ศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความ วารสาร งานวิจัย ทั้งในและต่างประเทศ จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถาน และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่นำไปสู่พื้นฐานความรู้และการสร้างกรอบแนวคิด เพื่อหาคำตอบประกอบการ จัดการพิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์เพื่อการศึกษา ซึ่งจะขอล่าวถึงเป็นลำดับดังนี้

1. ทฤษฎีและแนวคิดที่นำมาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย
 - 1.1 ระบบการจัดการ
 - 1.1.1 แนวคิดระบบ
 - 1.1.2 หลักการบริหารจัดการ
 - 1.2 แนวคิดการศึกษานอกโรงเรียน
 - 1.3 แนวคิดสังคมการเรียนรู้ สังคมที่มีความรู้เป็นฐาน
 - 1.4 การจัดการพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา
 - 1.5 การสื่อสารชุมชน (Community Communication)
2. บทบาทและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อการศึกษา
 - 2.1 ความหมายของพิพิธภัณฑ์
 - 2.2 ชนิดของพิพิธภัณฑ์
 - 2.3 หน้าที่ บทบาทของพิพิธภัณฑ์
 - 2.4 พิพิธภัณฑ์กับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 - 2.5 บทบาทของพิพิธภัณฑ์กับโรงเรียน
 - 2.6 ความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์กับโรงเรียน
 - 2.7 ความแตกต่างของการเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์และการเรียนการสอนตามปกติ
3. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
 - 3.1 ความสำคัญ
 - 3.2 ลักษณะเด่น
 - 3.3 ประโยชน์
 - 3.4 บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
 - 3.5 บทบาทและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการศึกษา
 - 3.6 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

4. พิพธิภณท์ของดีเมืองกาฬสินธุ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีและแนวคิดที่นำมาสร้างกรอบในการวิจัย

1.1 ระบบการจัดการ

1.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับระบบ

แนวคิดเกี่ยวกับระบบ (The system Concept) ปัจจุบันนักวิชาการด้านการจัดการและองค์การได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวกับระบบ (system theory) มาปรับใช้กับองค์การและการจัดการ และให้ความหมายเกี่ยวกับระบบไว้ดังนี้

Hicks (1972) กล่าวว่า ระบบหมายถึงการรวมตัวของสิ่งหลายสิ่ง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และแต่ละสิ่งนั้นมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน หรือขึ้นต่อกันและกันหรือมีผลกระทบต่อกันและกันด้วย

Kindred (1980) ได้ให้ความหมายของระบบว่าเป็นชุดหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อทำกิจกรรมหรือปฏิบัติหน้าที่หรือดำเนินงานบางอย่างร่วมกัน

Johnson (1984) ได้ให้ความเห็นว่าระบบเป็นความสัมพันธ์ที่ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของส่วนต่าง ๆ หรือระบบย่อย เพื่อทำหน้าที่ร่วมกัน

Lucus (1985) อธิบายว่า ระบบหมายถึงชุดองค์ประกอบหรือตัวแปร ซึ่งถูกจัดเป็นองค์กร มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการพึ่งพาอาศัยกันและมีการผสมผสานกัน โดยที่ระบบจะต้องมีจุดประสงค์หรือเป้าหมายเฉพาะ ซึ่งบางครั้งเป้าหมายรวมอาจจะสังเกตได้ยาก เช่น เป้าหมายของระบบสังคม ซึ่งบางครั้งเราอาจไม่ทราบว่าคนที่คนมาอยู่รวมกลุ่มกันนั้นจะมีเป้าหมายอะไร

Kast and Rosenzweig (1985) ได้ให้คำนิยามของระบบว่า ระบบหมายถึงการประกอบหรือการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ ส่วนประกอบหรือระบบย่อย ๆ มีความสัมพันธ์กันและขึ้นต่อกัน ต่างทำหน้าที่อย่างประสานสัมพันธ์กัน

Semprevivo (1976) ได้ให้คำจำกัดความว่าระบบคือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำงานสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเพื่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือระบบคือปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหลายในการกระทำกิจกรรมการปฏิบัติหน้าที่และการดำเนินการบางอย่าง

Longenecker (1969 : 27) ได้ให้ความหมายว่าระบบ หมายถึง ส่วนต่าง ๆ จำนวนหนึ่งซึ่งสัมพันธ์และขึ้นอยู่กับกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อกระทำบางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จผลตามต้องการ

ณัฐนิภา คุปรัตน์ (2523 : 42 อ้างถึงใน กมล รอดคล้าย,2537) ได้ให้คำนิยามว่า ระบบหมายถึงส่วนประกอบหลาย ๆ ส่วนมารวมกันโดยมีการประสานสัมพันธ์กัน ระบบทุกระบบจะมีระบบย่อย (Subsystem) ยกเว้นระบบที่เล็กที่สุดแล้วและระบบทุกระบบยกเว้นระบบที่ใหญ่ที่สุดจะมีระบบใหญ่ (Supprasystem) ครอบคลุมอีกทีหนึ่ง ระบบใหญ่นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สภาพแวดล้อม

อุทัย บุญประเสริฐ (2526) ได้ให้คำนิยามของระบบว่ามี 2 ลักษณะ ซึ่งครอบคลุมความคิดของ 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ระบบ คือ สรรพสิ่ง (Entity) ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นระบบที่ประกอบด้วยระบบย่อย หรือส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน โดยที่ส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ทำหน้าที่ทั้งที่เป็นอิสระเฉพาะตัว และทำหน้าที่สัมพันธ์กันเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของระบบใหญ่ที่เป็นภาพรวมทั้งระบบ

2. ระบบในฐานะที่เป็นวิธีการ (Method) ซึ่งเป็นระบบของวิธีการทำงานเฉพาะในรูปใดรูปหนึ่ง โดยกระบวนการทั้งระบบที่กำหนดให้

จะนั่นกล่าวโดยสรุป ระบบจึงหมายถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน เพื่อกระทำกิจกรรมบางสิ่งบางอย่างต่อเนื่องให้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้พิจารณาระบบได้ใน 2 ความหมาย ได้แก่

1. ให้ความหมายของระบบ (System) ซึ่งประกอบด้วยบุคคล องค์ประกอบ หรือระบบย่อยต่าง ๆ ที่มีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยแต่ละระบบย่อยจะปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง ซึ่งจะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายของระบบใหญ่ภายในแวดล้อมเดียวกัน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อยจะส่งผลกระทบต่อระบบใหญ่ได้

ในความหมายของกระบวนการทางการบริหาร (Process) หรือวิธีการทำงานที่มีระเบียบและขั้นตอนเฉพาะของตนเอง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์รวมอย่างมีความต่อเนื่องและเป็นวงจรซ้ำ ๆ กัน

คำจำกัดความที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของระบบ กล่าวคือระบบจะต้องประกอบด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ หน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและการดำเนินการตามหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมเดียว

กันทั้งนี้ระบบจะมีองค์ประกอบและคุณลักษณะอย่างน้อย 4 อย่าง คือ สภาพแวดล้อม ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต ตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนี้

1. ระบบจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม กล่าวคือ ทุกระบบจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกที่ล้อมรอบระบบ

2. ระบบทุกระบบจะมีจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ เช่น ระบบธุรกิจมีจุดมุ่งหมายที่ผลกำไร จุดมุ่งหมายของระบบการศึกษาคือผู้จบการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นต้น

3. ระบบจะต้องมีกฎหรือระเบียบของระบบเอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของระบบ คือ ระบบมีแนวโน้มที่จะรักษาไว้ซึ่งสภาพอันมั่นคงของระบบเอง ด้วยเหตุนี้ระบบจึงต้องมีระบบหรือรูปแบบที่แน่นอนคงที่สำหรับการมีปฏิสัมพันธ์ระบบส่วนต่าง ๆ ภายในระบบ หรือระบบย่อย ดังนั้น การมีกฎหรือระเบียบจึงเป็นเรื่องภายในระบบ เช่นเดียวกับการที่ร่างกายของคนเราพยายามดำรงตนให้มีชีวิตอยู่ได้ โดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ภายในของระบบ เช่น ระบบการย่อยอาหาร ระบบการขับถ่าย เป็นต้น

4. ระบบจะต้องมีกลไกในการแก้ไขปรับปรุงตนเอง (Self correction) การที่ระบบปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บางครั้งถ้าสภาพแวดล้อมผิดปกติ อาจก่อให้เกิดสภาพการปฏิบัติงาน ตามกฎหรือระเบียบตามปกติภายในระบบผิดไป เช่น การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายของคนกับสภาพอากาศที่ผิดปกติไป จะทำให้คนเราเกิดอาการเป็นหวัด เป็นไข้ ไม่สบายได้ ภายใต้สถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นปกตินี้ ระบบจะต้องทำหน้าที่ปรับตัวระบบเองให้เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ เช่น ร่างกายจะต้องปรับหรือสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานโรคหวัด ความสามารถในการปรับตัวเอง (Self Adjusting) นี้สามารถอธิบายได้โดยใช้ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับผลย้อนกลับ ในขณะที่ระบบสร้างผลออกมา ระบบก็จะรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับผลที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมที่เราเรียกว่าข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ซึ่งจะกลับมาเป็นปัจจัยนำเข้าอีกครั้ง

องค์ประกอบระบบ

ระบบที่มีความสมบูรณ์จะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 5 ส่วนคือ

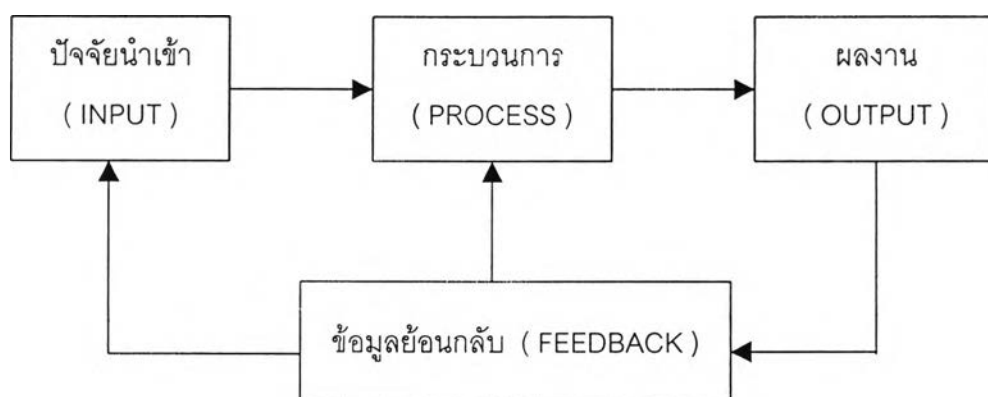
1. ตัวป้อน (Input) ได้แก่ส่วนต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของระบบ
2. กระบวนการดำเนินการงาน (Process) ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ขององค์ประกอบเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การควบคุม (Control) ได้แก่ การติดตาม ตรวจสอบเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลลัพธ์หรือจุดหมายปลายทางของการดำเนินการ

ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ได้แก่ ข้อมูล ข้อเสนอแนะเพื่อใช้ปรับปรุงแก้ไขให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

Semprevivo (1976) แสดงความเห็นว่างค์ประกอบพื้นฐาน หรือ ส่วนสำคัญ 3 ส่วนของระบบ คือ สิ่งปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลงานหรือผลผลิต ต่างมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และจะทำงานร่วมกันเป็นวัฏจักร หากส่วนหรือองค์ประกอบใดทำงานไม่ถูกต้อง จะส่งผลไปยังส่วนอื่นๆ ทำให้ระบบการทำงานหยุดชะงักไปด้วย นอกจากนี้ระบบจะมีความสัมพันธ์กันภายในแล้ว ระบบยังมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เพราะระบบจะได้รับข้อมูลนำเข้าจากสิ่งแวดล้อมและระบบจะสร้างผลผลิตให้กับสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน ดังแสดงในแผนภาพที่ 2

สภาพแวดล้อม (ENVIRONMENT)

แผนภาพที่ 2 องค์ประกอบของระบบ

ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึงปัจจัยที่จะนำไปสู่การดำเนินงานของระบบ โดยรวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับระบบนั้น เช่น ในระบบการศึกษา ปัจจัยนำเข้าได้แก่ ครู นักเรียน สภาพแวดล้อมของนักเรียน โรงเรียน หนังสือ อุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ เป็นต้น

กระบวนการ (Process) เป็นวิธีการแปรสภาพ หรือประมวลผลปัจจัยนำเข้า ให้ได้ผลลัพธ์ผลงานหรือผลผลิตของระบบ ในระบบการศึกษาได้แก่วิธีการเรียนการสอน การจัดชั้นเรียน การวัดและประเมินผล เป็นต้น

ผลผลิต (Output) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสุดท้ายของระบบ หมายถึง ความสำเร็จหรือสิ่งที่ต้องการจากระบบซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญ เช่น ในระบบการศึกษาอาจได้แก่ จำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา คุณภาพของนักเรียนคือเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

ข้อมูลย้อนกลับหรือข้อมูลป้อนกลับ เป็นส่วนที่ใช้ควบคุมการทำงานของระบบ ให้บรรลุเป้าหมาย ข้อมูลเหล่านี้จะนำผลงานหรือผลผลิตที่ได้จากระบบไปเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของระบบที่กำหนดเอาไว้ ผลของประเมิน การเปรียบเทียบจะนำไปแก้ไขปรับปรุงปัจจัยนำเข้าและกระบวนการ เพื่อให้ระบบผลิตผลงานตามที่ต้องการ ในระบบการศึกษา ข้อมูลย้อนกลับได้แก่ข้อมูลจากการประเมิน เปรียบเทียบจำนวนกับคุณภาพของนักเรียนที่จบการศึกษา

จากทฤษฎีพื้นฐานของระบบ Semprevivo ได้สรุปถึงคุณลักษณะเฉพาะ 4 ประการที่สำคัญของระบบ คือ

1. ระบบจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม
2. ระบบจะต้องมีเป้าหมาย
3. ระบบจะต้องมีกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับเป็นแนวทางการดำเนินงาน
4. ระบบจะต้องมีการประเมินปรับปรุงแก้ไขระบบให้มีประสิทธิภาพ

1.1.2 หลักการบริหารจัดการ

กระบวนการบริหารจัดการ POSDCORB

พิพิธภัณฑสถานเป็นสถาบันที่มีคุณลักษณะเป็นศูนย์การเรียนรู้ประเภทหนึ่งผู้วิจัยจึงใช้กระบวนการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้มาใช้เป็นกรอบทฤษฎีในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย

1. Planning (การวางแผน) หมายถึง การดำเนินงานทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นส่วนในการบริหารสำนักงาน งบประมาณ การจัดบริการ กิจกรรม หรือ อื่นๆ ทั้งหมดควรมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างรอบคอบและเป็นระบบ

2. Organizing (การจัดองค์การ) หมายถึง การจัดองค์การให้มีขนาดเหมาะสมกับจำนวนของบุคลากร งบประมาณ และผู้ใช้บริการ การจัดองค์การให้เล็กแต่มีประสิทธิภาพย่อมมีประโยชน์ทั้งความคล่องตัวและประหยัดงบประมาณด้วย

3. Staffing (บุคลากร) หมายถึง การบริหารงานบุคคล การส่งเสริมและจัดบุคลากรในองค์กรให้เหมาะสมกับงาน นอกจากนั้นการให้การสนับสนุน ให้บุคลากรได้สร้างเสริมความรู้อยู่ตลอดเวลาและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นภายในองค์กรยอมทำให้บุคลากรทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4. Directing (การอำนวยการหรือการสั่งการ) หมายถึง การนำนโยบายหรือแผนการทำงานมาปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม

5. Co-Ordinating (การประสานงาน) หมายถึง การประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆในองค์กรให้ทำงานได้อย่างมีความสัมพันธ์กัน นอกจากจะเป็นการระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันทำงานแล้ว ยังทำให้บุคลากรเกิดความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กรด้วย

6. Reporting (การรายงาน) หมายถึง การบันทึกผลการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน และรวบรวมหาข้อผิดพลาด และข้อเสนอแนะในการทำงานครั้งต่อไป เพื่อให้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นข้อมูลในการทำงานในปีต่อไป

7. Budgeting (งบประมาณ) หมายถึง การจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด ผู้บริหารต้องจัดลำดับความจำเป็นของโครงการหรือนโยบายที่วางแผนไว้ในแต่ละปีโดยเลือกนโยบายที่เร่งกระทำขึ้นมาก่อนตามลำดับความเหมาะสม

ปัจจัยพื้นฐานของการบริหาร (4 M) มีองค์ประกอบดังนี้

1. บุคลากร (Man)
2. งบประมาณ (Money)
3. วัสดุอุปกรณ์ (Materials)
4. การจัดการ (Management)

1.2 แนวคิดการศึกษาออกโรงเรียน

การศึกษาออกระบบโรงเรียน หมายถึง ประสบการณ์ และกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้แก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งอาจเป็นประชากรก่อนวัยเรียน ประชากรที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ และประชากรที่มีอายุพ้นวัยเรียนในระบบโรงเรียนแล้ว โดยไม่จำกัดวัย เพศ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ ความสนใจ ฯลฯ โดยมีมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านความรู้ที่เป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่าน การเขียน ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ และได้รับข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม การศึกษาประเภทนี้มีความยืดหยุ่นในเรื่องระบบระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น อายุ

ของผู้เรียนไม่มีการกำหนด จะเข้าเรียนเมื่อไรก็ได้ หลักสูตรจะปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น ระยะเวลาเรียนใช้เวลาสั้น ๆ เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ทันกับเหตุการณ์ สถานที่เรียนไม่จำเป็นต้องเป็นโรงเรียนอาจจะเป็นบ้านผู้เรียน ศาลากลางบ้าน วัด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หรือที่อื่น ๆ ที่ผู้เรียนจะเข้าเรียนได้เมื่อมีเวลาหรือพร้อม และจะออกเมื่อใดหรือกลับมาเรียนใหม่เมื่อใดก็ได้ การศึกษาประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องจัดโดยสถาบันการศึกษา อาจะจัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ องค์กร โรงงาน สมาคม ทั้งภาครัฐและเอกชน

แนวความคิดจากนักการศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ดังนี้

1. การที่บุคคลใดจะสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ บุคคลนั้นควรได้รับการศึกษาเพื่อให้สามารถเป็นคนที่รู้จักคิดเป็น ใช้ความคิดในการที่จะให้เกิดความกลมกลืนผสมผสานระหว่างตนเองและสภาพแวดล้อม
2. การเรียนรู้ของบุคคลนั้น ไม่ใช่จะอยู่แต่เฉพาะในสถาบันการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่อาจเกิดขึ้นได้นอกระบบโรงเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ
3. การศึกษาเพื่อให้บุคคลมีคุณภาพที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่เพื่อให้บุคคลมีแต่ความรู้ การศึกษาที่แท้จริงจะต้องให้บุคคลสามารถมีความรู้เพื่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการสร้างสรรค์สังคม
4. การศึกษานั้นไม่ควรจะเป็นเรื่องความจำ หรือการสะสมความรู้ ครูกับนักเรียนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันในการสร้างบรรยากาศแห่งความอิสระภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดและการวิเคราะห์ให้ใคร่ครวญ
5. การศึกษานั้นจะต้องช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเอง รู้จักที่จะกำหนดชีวิตของตนเองเพื่อให้ได้ชีวิตที่มีคุณภาพ และเพื่อให้บุคคลเห็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

แนวปฏิบัติและหลักการการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ตามแนวความคิดของนักการศึกษา และประสบการณ์อันเกิดขึ้นของการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นในรูปของการศึกษาผู้ใหญ่ การพัฒนาชุมชนหรืออาชีวศึกษา แนวปฏิบัติและหลักการการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกับกิจการอื่น ๆ ที่มีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎีแนวความคิดและหลักการ แนวความคิดในการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งได้รวบรวมไว้มีพอสรุปได้ดังนี้คือ

1. ประชากรของประเทศ คือทรัพยากรที่มีศักยภาพ

บุคคลทุกคนมีพลังและศักยภาพซ่อนเร้นอยู่ มีพลังของการเป็นผู้นำ ความนึกคิดและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ถ้าหากพลังที่ซ่อนเร้นเหล่านี้ ได้รับการพัฒนา ได้รับการส่งเสริมจะเกิดประโยชน์แก่ทั้งตัวบุคคลและสังคม บุคคลโดยทั่วไปที่ไม่ฝึกปรักมีความสามารถในการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติ มีความสามารถที่จะใคร่ครวญตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองและสังคมได้

2. ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน (Self - Help)

ความเชื่อว่าบุคคลมีความสามารถที่จะพึ่งตนนั้น สอดคล้องกับศาสนาพุทธเป็นอย่างดี ที่ได้กล่าวไว้ว่า " ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน " การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องให้บุคคลเป็นอิสระ เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ไม่ใช่ผู้ที่คอยให้ผู้อื่นอุ้มชูอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากบุคคลไม่เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองมีอิสระภาพที่แท้จริง เขาก็จะกลายเป็นผู้คิดไม่เป็นไม่มีความสามารถ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

ในการทำงานเดียวกันกับการเลี้ยงบุตร ผู้ปกครองที่ดีย่อมจะให้การอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักคิด รู้จักพึ่งตนเองเพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปในสังคมได้ ด้วยเหตุผลเดียวกันในการจัดโครงการหรือกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแล้ว การเรียนรู้จะต้องให้บุคคลเกิดประสบการณ์ที่จะพึ่งตนเองได้

3. ความต้องการที่แท้จริง (Felt - Needs)

ปัญหาที่สำคัญและหนักใจที่สุดสำหรับผู้ทำงานด้านการศึกษาอกระบบโรงเรียน ก็คือความเฉยเมย เฉื่อยชา (Apathy) ของประชาชนในบางชุมชน เรื่องความเฉื่อยชานี้เป็นที่ถกเถียงกันระหว่างนักวิชาการ และฝ่ายเจ้าหน้าที่ในท้องที่ หรือฝ่ายเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ ฝ่ายนักวิชาการจะให้เหตุผลในเรื่องความเฉื่อยชาว่า ประชาชนแต่ไหนเมามากก็มักจะถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามยถากรรม ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่หรือได้รับบริการจากรัฐบาลเลย เพราะฉะนั้นประชาชนก็ไม่รู้ว่าจะมีความคิด ริเริ่มช่วยเหลือพัฒนาตนเองไปทำไม บางครั้งก็พยายามจะร่วมมือกับรัฐบาล ขอความช่วยเหลือสนับสนุนแต่ก็ไม่ได้รับความร่วมมือจากรัฐบาล นานเข้าก็เลิกล้มความคิดที่จะทำอะไรเลย ขออยู่ไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ส่วนเจ้าหน้าที่ในท้องที่บางคนก็ให้ความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า มีโครงการหลายโครงการที่ทางรัฐบาลจัดขึ้นและขอให้ชาวบ้านร่วมมือด้วย แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจ เฉื่อยชางานโครงการต้องล้มเหลวไป

ความคิดเห็นของทั้งสองฝ่ายนั้นเราไม่อาจจะกล่าวได้ว่า ฝ่ายใดเป็นฝ่ายที่ถูกและฝ่ายใดเป็นฝ่ายที่ผิด หรือว่าทั้งสองฝ่ายก็มีส่วนถูกด้วยกันก็ได้ คือ ในบางโครงการที่เกิดขึ้นจาก

ฝ่ายรัฐบาล ประชาชนหรือชุมชนอาจจะพิจารณาดูโครงการแล้วก็เห็นว่าไม่ค่อยจะสำคัญต่อความเป็นอยู่ของเขาเท่าใดนัก แต่ก็เพราะนิสัยคนไทยไม่อยากจะคัดค้านก็ปล่อยให้โครงการดังกล่าวขึ้น แต่ก็ไม่ได้ให้ความร่วมมือเท่าไรนักด้วยเหตุผลดังกล่าว นักวิชาการจึงได้ลงความเห็นพ้องกันว่าโครงการต่าง ๆ จะต้องเป็นงานหรือโครงการที่ประชาชนต้องการอย่างแท้จริง นอกจากนี้แล้วบุคคลแต่ละคนก็มีความแตกต่างกันมาก บางคนมีการติดต่อกับบุคคลและชุมชนอื่น ส่วนบางคนและบางชุมชนมีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมที่ไม่มีการติดต่อกับภายนอกมากนัก ตลอดจนระดับความเป็นอยู่ สภาพภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ และระดับการศึกษาต่างกันอย่างมากรวมถึงความต้องการของบุคคลย่อมจะมีความแตกต่างกัน

นายพัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ ได้ให้ข้อคิดเตือนใจเรื่องความต้องการที่แท้จริงของบุคคลและชุมชนเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการพัฒนาชุมชนว่า

“..... ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน อาจจะมีใช้เป็นแนวทางที่ดีที่สุดสำหรับการคัดเลือกเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนก็ได้ และในทำนองเดียวกันความต้องการที่แท้จริงของชุมชนอาจจะไม่เหมือนกับความต้องการที่แท้จริงของประเทศชาติ แต่อาจจะกลมกลืนกันได้เหมาะสมในบางโอกาส ความต้องการบางอย่างเมื่อได้รับการบำบัดแล้วจะไม่มีผลสืบเนื่องในลักษณะดังกล่าวเลย แต่มันยังจะนำไปสู่การลดระดับความกระตือรือร้นที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย ในทางกลับกัน ก็มีปัญหาคือความต้องการบางอย่างเมื่อได้รับการบำบัดแล้วจะเปลี่ยนแปลงระดับความใฝ่ฝัน และขีดความสามารถที่จะบรรลุถึงความปรารถนานั้น ๆ จนถึงขั้นที่ว่า ชุมชนจะไม่มีทางเหมือนเดิมอีกเป็นอันขาด วัตถุประสงค์ข้อนี้จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ในการกำหนดความจำเป็นก่อนหลังของความต้องการที่แท้จริงของมนุษย์”

4. ความคิดริเริ่ม

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องยึดเอาความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเป็นหลักใหญ่ของการดำเนินงาน แต่มีใช้เพียงเท่านั้น เรายังปรารถนาให้โครงการเป็นสิ่งที่เขาได้คิดสร้างขึ้นมา อันเกิดจากการลงทุนด้านกำลังความคิดแรงงานและความสามารถของตัวเอง เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของเขาเองแล้ว เขาย่อมจะรู้สึกหวงแหน ทะนุถนอม ภาคภูมิใจ และใช้ให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้แล้วยังเป็นกลวิธีของกระบวนการการศึกษาอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้เขาเกิดกำลังใจคิดเสริมสร้างสิ่งใหม่ ๆ ตามความต้องการ อย่างไรก็ตามหากบุคคลยังลังเลและไม่เต็มใจที่จะออกความคิดริเริ่ม ก็เป็นเรื่องจำเป็นที่ทางฝ่ายเจ้าหน้าที่จะต้องเข้าไปแนะ และกระตุ้นชักจูงให้เกิดการเคลื่อนไหว ทั้งนี้โดยวิธีการรวมกลุ่ม และให้การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นบุคคลให้เกิดความคิดริเริ่ม

5. ทรัพยากรภายในชุมชน (Community Resources)

งานการศึกษาของระบบโรงเรียนเป็นงานที่จะต้องพยายามใช้ทรัพยากรของชาวบ้านหรือทรัพยากรภายในชุมชนนั้น ๆ ให้มากที่สุด โดยพยายามดัดแปลงแก้ไข และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในทางที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ทรัพยากรของชุมชนนี้เราพอจะจำแนกได้ ดังนี้คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources)

ได้แก่ น้ำ ดิน แร่ธาตุ ป่าไม้ ฯลฯ

2. ทรัพยากรทางเทคโนโลยี (Technical Resources)

ได้แก่ ทรัพยากรที่เกิดขึ้นจากความรู้ ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้นว่า รถยนต์ รถแทรกเตอร์ เครื่องไม้เครื่องมือทางเกษตร ฯลฯ

3. ทรัพยากรสถาบัน (Institutional Resources)

ได้แก่ สถาบันทางสังคมทุกอย่างภายในชุมชน ได้แก่สถาบันทางการศึกษา คือ โรงเรียน สถาบันทางศาสนา คือ วัด สถาบันการปกครอง เช่น สภาตำบล เป็นต้น

สำหรับ ดร. ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้จำแนกทรัพยากรภายในชุมชนดังนี้คือ

1. คน แบ่งได้เป็น

ก. แรงงาน

ข. กำลังความคิด มั่นสมอง ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ในทางเชี่ยวชาญ ความรู้ในการทำงานให้สำเร็จ หรือความรู้ในการคิดอ่านทำสิ่งต่าง ๆ อันถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในตัวคนหนึ่ง

ค. ทักษะหรือฝีมือในการทำงาน เช่น ฝีมือช่างไม้ ช่างเหล็ก จักสาน ฯลฯ

2. วัตถุ หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่จะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ นับตั้งแต่ ดิน ป่าไม้ แร่ธาตุต่าง ๆ

3. สถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันทางสังคมทุกอย่างที่มีอยู่ในหมู่บ้าน อันอาจ ได้แก่ โรงเรียน วัด กรรมการต่าง ๆ เช่น สภาตำบล กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำด้านต่าง ๆ หรือแม้แต่สถาบันที่เป็นความเชื่อ เช่น ความเชื่อในพระสงฆ์ ในพุทธศาสนา หรือกรรมวิธีต่าง ๆ ก็พยายามนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อนำไปสู่งานพัฒนาชุมชนเฉพาะด้านนั้น ๆ

ในแต่ละชุมชน ถ้าหากเรายึดแนวความคิดเรื่องทรัพยากรของชุมชนเป็นหลัก เราจะพบว่า พลังหรือทรัพยากรอันมหาศาลที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในงานที่มีอยู่ในชุมชน นั้นเอง พลังหรือทรัพยากรดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ถ้าหากเรารู้จักใช้ รู้จักหา รู้จักรวมกลุ่มให้เป็น ประโยชน์ โดยที่โครงการมุ่งหรือจะให้ประชาชนรู้จักใช้ความสามารถของตนเอง รู้จักพึ่งตนเอง สามารถเรียนรู้ว่าเขาต้องการอะไร และควรจะทำอย่างไร ดัดแปลงอย่างไรในเวลาใดเพื่อให้ บรรลุกิจความต้องการนั้น และเพื่อให้เขารู้ต่อไปอีกว่า ถ้าเขาไม่สามารถหาสิ่งที่ต้องการเหล่านั้นได้แล้ว เขาควรจะไปหา ณ ที่ใด เป็นหลักช่วยให้เขาช่วยตนเอง

6. วิธีดำเนินการที่มีพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย (Democratic Process)

หมายความว่าในการดำเนินงานนั้น ให้ยึดหลักประชาธิปไตย เจ้าหน้าที่จะให้การศึกษากับบุคคลภายในชุมชนทุกคน ไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะ เพศ หรือวัยไม่มีการทำงานแต่เฉพาะบางกลุ่ม บางพวก ทุกคนในชุมชนจะต้องมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน การตัดสินใจของชุมชนในเรื่องใดจะต้องเป็นการตัดสินใจของคนส่วนมาก ในการเรียนรู้ในรูปของการ ประชุม หรือการสนทนากันจะต้องมีบรรยากาศของความเสมอภาค ยอมรับฟังความคิดเห็นของ สมาชิกกลุ่มทุกคน และให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มว่ามีคุณค่าหรือประโยชน์ ทุก ๆ คน เช่นเดียวกับหลักการที่ว่าสมาชิกของกลุ่มย่อมมีหนึ่งเสียงในการลงคะแนนเสียงเท่ากัน ในทุกเรื่อง

นอกจากนี้แล้ว สิ่งที่ทำจัดทำเป็นโครงการ ควรเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากเบื้องล่าง หรือตัวประชาชนในระดับหมู่บ้าน (Indirect or Grassroots Methods) ไม่ใช่มาจากเบื้องบน มาสู่เบื้องล่าง โครงการไม่ควรจะเกิดขึ้นจากความนึกคิดหรือการวางแผนจากระดับสูง คือ รัฐบาล และนำมาบังคับใช้หรือนำไปปฏิบัติในระดับที่ต่ำ คือ ส่วนท้องถิ่นและหมู่บ้าน

7. ปฏิบัติงานร่วมกับผู้นำท้องถิ่น

ผู้นำในท้องถิ่นในหลายชนบท เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพนับถือไว้วางใจ และเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และการตัดสินใจของประชาชน และบางครั้งก็เป็นผู้ที่มี ประสบการณ์ความรู้ที่จะให้แก่ประชาชนได้ เพราะฉะนั้นจึงมีแนวความคิดที่จะดึงผู้นำท้องถิ่นให้ เข้ามาร่วมในกิจการต่าง ๆ ด้วย เช่น อาจจะเป็นวิทยากร สอนวิธีการประกอบการต่าง ๆ หรือ ไม่ก็เป็นผู้ริเริ่มจัดโครงการต่าง ๆ ขึ้นที่จะให้ความรู้แก่ชุมชน

8. ส่งเสริมวัฒนธรรมและจริยธรรมในการดำเนินงาน

เพราะการศึกษาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือมรดกทางสังคมอย่างหนึ่ง เราจึงมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมและให้การศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อของชุมชน และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น อื่นๆ ในการให้ความรู้แก่ชุมชนเราจะต้องคำนึงถึงหลักจริยธรรมเสมอว่าสิ่งที่เราสอนนั้น ถึงแม้จะเป็นการพัฒนา และเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนในด้านวัตถุให้ดีขึ้น แต่ในด้านวัฒนธรรมและจริยธรรมนั้น สิ่งที่เราจะให้การศึกษาจะไปทำลายวัฒนธรรม และจริยธรรมของประชาชนหรือไม่

9. ความเป็นธรรมในการศึกษา

แนวความคิดนี้เกิดจากความเชื่อในสิทธิมนุษยชนในด้านการศึกษา 2 ประการ คือ

- ก. สิทธิที่จะได้รับการศึกษา (Right to Education)
- ข. สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคในโอกาส เนื่องมาจากการศึกษา (Right to the equality of opportunity through education)

มนุษย์เราไม่ว่าจะยากจนหรือมั่งมี ไม่ว่าจะชาย , หญิง , ผู้ใหญ่ , หรือเด็ก ควรได้สิทธิเท่าเทียมกันที่จะรับการศึกษ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะไม่กีดขวางหรือให้อภิสิทธิ์แก่บุคคลในบางกลุ่มเท่านั้น ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมหาความรู้ และพัฒนาทักษะของเขา การศึกษานอกระบบ โรงเรียนจะให้ความเป็นธรรมในการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ไม่เลือกเพศ หรือวัย ไม่เลือกท้องถิ่นหรือชุมชน

10. ให้การศึกษาเด็กและผู้ใหญ่พร้อม ๆ กัน

การศึกษาของทั้งเด็กและผู้ใหญ่นั้น สามารถจัดขึ้นได้พร้อมกันในลักษณะที่จะสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกันครอบครัวที่มีการศึกษาดีย่อมสร้างบรรยากาศทำให้เด็กเจริญเติบโตและมีพัฒนาการ เด็กจะเรียนรู้ดีขึ้นถ้าหากผู้ใหญ่เรียนรู้ไปด้วย ทั้งนี้ ถ้าหากผู้ใหญ่หรือทางบ้านไม่มีความรู้ ยึดมั่นในประเพณีบางอย่าง หรือปฏิบัติงานในบางสิ่งที่ขัดต่อสิ่งที่เด็กอยู่ในโรงเรียน เด็กจะเกิดความสับสนและสิ่งที่จะรู้จะไร้ประโยชน์ ยกตัวอย่าง ทางโรงเรียนได้จัดหลักสูตรเรื่องโภชนาการ ครูจะให้เด็กเรียนรู้ถึงคุณค่าของอาหารบางชนิดว่ามีคุณค่าทางอาหารสูง เช่น พวกวิตามินซี อันหาได้ง่ายทั่วไป เช่นในผลไม้บางชนิด ประเภทส้ม มะละกอ ฝรั่ง ฯลฯ แต่ถ้าหากทางบ้านของเด็กไม่ได้รับการชี้แจง หรือขาดความรู้ทางโภชนาการ เมื่อเด็กกลับไปบ้านมารดาอาจจะไม่เข้าใจ และเข้าใจผิดคิดว่าทางโรงเรียนสอนให้บุตรของตนนั้นเป็นคนเลือกอาหาร เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างการเรียนรู้ในโรงเรียนและการปฏิบัติตัวทางบ้าน หรือในเรื่องสุขภาพอนามัย ทางโรงเรียนอาจจะสอนว่าควรปฏิบัติตัวให้ถูกต้องตามหลักสุขศึกษา แต่ถ้าหาก

ทางครอบครัวไม่มีความรู้ไม่มีความเข้าใจไม่เห็นคุณค่าแล้ว เด็กก็จะมีโอกาสได้ปฏิบัติและอาจเกิดความขัดแย้งทะเลาะกับบิดามารดา

11. การศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน

การศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียนแล้ว จะต้องมียากฐานอยู่ในเรื่องปัญหา และการแสวงหา วิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ประชาชนย่อมจะรู้ว่า ชุมชนที่ตนอยู่นั้นมีปัญหาอะไรบ้าง เพราะฉะนั้นเนื้อหาวิชาที่สอนควรจะให้สัมพันธ์กับปัญหาในชีวิตประจำวันของประชาชน และวิธีที่เขาอาจนำไปใช้ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การแก้ไขปัญหามาของชุมชนนั้นอาจทำได้ในรูปของโครงการทางการศึกษานอกโรงเรียน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างคณะครู ผู้ปกครอง นักเรียน และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

12. การศึกษาโดยการลงมือปฏิบัติ

การลงมือปฏิบัติย่อมเป็นการเรียนรู้ที่ดีที่สุดอีกวิธีหนึ่ง การเรียนแต่ในด้านเนื้อหาวิชาหรือภาคทฤษฎีย่อมทำได้ แต่เด็กจะขาดประสบการณ์และอาจไม่เข้าใจปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ การลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมจะช่วยให้เขาได้รับประสบการณ์ และความรู้ที่แท้จริง

13. ให้การศึกษาในเรื่องที่อยู่ในขีดความสามารถ และระดับการศึกษาของประชาชน

โดยปกติแล้ว มนุษย์เราถ้าหากในการเรียนรู้ สามารถบรรลุเป้าหมายสิ่งที่เขาต้องการแล้ว ย่อมจะเกิดความเชื่อมั่นในตัวของเขาเองยิ่งขึ้น เกิดความศรัทธาในการศึกษาและผู้ให้การศึกษา นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว การที่คนเราประสบความสำเร็จในเรื่องหนึ่งก็จะ เป็นแรงจูงใจให้เขามองเห็นความฝัน หรือความต้องการของเขาว่ามันอาจจะกลายมาเป็นความจริงก็ได้ มนุษย์เราส่วนมากจะหวังในสิ่งที่ยู่นอกเหนือความสามารถและสติปัญญาของตน ซึ่งเป็นวิสัยของมนุษย์ การศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นต้องการจะให้ความรู้และการฝึกอบรมในเรื่องที่ประชาชนสามารถจะเรียนรู้ได้อยู่ในขีดความสามารถและระดับการศึกษาของเรา เราจะไม่สอนหรือให้การฝึกอบรมในสิ่งที่จะอยู่นอกเหนือขีดความสามารถของบุคคล

14. การศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและปัญหาของบุคคล

การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องให้ความสำคัญในเรื่องสภาพแวดล้อมและปัญหาที่แตกต่างกันของบุคคลและชุมชน เพื่อตอบสนองหลักการนี้ หลักสูตรของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องมีลักษณะที่ยืดหยุ่นได้ ไม่ใช่หลักสูตรเดียว และนำไปใช้ทุก ๆ

ชุมชนและกับทุก ๆ บุคคล เป็นต้นว่า การให้การศึกษแก่ผู้ที่ใช้แรงงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตตัวเมือง ย่อมต้องการการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างไปจากผู้ที่มีอาชีพทางการเกษตรและอยู่ในชุมชนชนบท

1.3 แนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้สังคมที่มีความรู้เป็นฐาน

สังคมยุคปัจจุบันทุกองค์การต่างถูกรุมล้อมโดยการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในด้านสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรมของสังคมยุคใหม่หรือยุคหลังอุตสาหกรรม ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลและฐานข้อมูลที่เป็นรูปธรรมหนักแน่นประกอบการดำเนินงานต่างๆ จนกล่าวถึงกันว่าเราจำเป็นจะต้องฝึกฝนทักษะและเตรียมความพร้อมสำหรับการสร้าง “สังคมแห่งการเรียนรู้” หรือ “สังคมบนฐานความรู้” (Knowledge-based society) ซึ่งก็หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในเชิงทัศนคติและพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อให้ไปถึงกระบวนการตัดสินใจหรือดำเนินการใด ๆ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลความจริง ปรากฏการณ์จริง อย่างมีส่วนร่วม ไม่ใช่มาจากการใช้อารมณ์ ความรู้สึกในการตัดสินใจของคนบางกลุ่มโดยอาศัยตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ของตนเอง ไปกำหนดกฎเกณฑ์และมาตรการต่างๆ เพื่อขึ้นหรือกำหนดเป็นแนวปฏิบัติของสังคมไม่ว่าจะด้วยมีพื้นฐานความเชื่อที่มาจากแนวคิดทฤษฎีที่ได้ผ่านกระบวนการศึกษามาระยะหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่มาจากต่างชาติ หรือมีพื้นฐานมาจากผลประโยชน์ของตัวเองและพวกพ้องตามแนวทางการพัฒนาแห่งรัฐ ซึ่งล้มเหลวมาแล้วในอดีต บทบาทพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจะเริ่มโดดเด่นขึ้นมาอย่างชัดเจนอย่างเห็นได้ชัดในฐานะที่เป็นกลไกที่สำคัญเพื่อการศึกษาของระบบที่ทำให้คนคิดเป็น อีกทั้งพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น สามารถเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ ได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้บัญญัติถึงการ จัดการ ศึกษา สำหรับประชาชนชาวไทย โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ขณะเดียวกับ พ.ร.บ. การศึกษา แห่งชาติ พ.ศ.2542 ก็ได้กำหนดไว้ในมาตรา 25 ว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ อาทิ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยี ศูนย์การกีฬา และ นันทนาการ แหล่งข้อมูล และ แหล่งการเรียนรู้的其他 อย่างพอเพียง

จากสาระสำคัญที่กฎหมายทั้ง 2 ฉบับ กำหนดไว้ มีเจตนารมณ์ และ เป้าหมายที่สอดคล้องกัน คือ ต้องการให้สังคมไทย เป็น สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ประชาชนได้เรียนรู้ อย่าง กว้างขวาง ทั้งถึงทุกสภาพทุกสถานการณ์ ทุกเวลา และ ทุกระดับ ไม่ว่าจะศึกษา ด้วยการศึกษารูปแบบใด ใน 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษา

ตาม อัจฉริยะ ก็ สามารถเรียนรู้ได้ ด้วยความเชื่อที่ว่า กระบวนการเรียนรู้ ของ คน เกิดขึ้น และ ดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในห้องเรียน หรือ สถานศึกษาเท่านั้น แหล่ง การเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการส่งเสริม การเรียนรู้ และ ความกระหายใคร่รู้ ของ บุคคล อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่บุคคล จะมาศึกษาค้นคว้าข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และ ศาสตร์แขนงต่างๆ ได้ตามความสนใจ ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อเติมเต็มการศึกษาในระบบ และ นอกกระบบ โรงเรียน อีกทั้งยังเป็นการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาได้เป็นอย่างดีด้วย

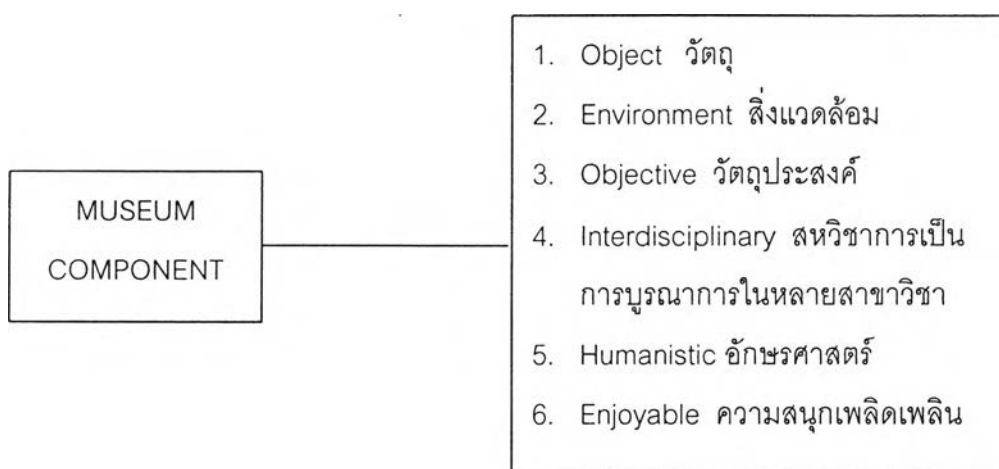
1.4 การจัดการพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา

1.4.1 องค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ (MUSEUM COMPONENT) Gary Edson , (1994)

Hooper – Greenhill (1994) กล่าวว่า บทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนของ พิพิธภัณฑ์ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นการให้ความรู้โดยผ่านวัตถุแสดงเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพราะในอดีตพิพิธภัณฑ์ใช้วัตถุเป็นตัวนำและเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน (Collection driven) คนมาพิพิธภัณฑ์เพื่อมาชมวัตถุ งานวิจัยในพิพิธภัณฑ์ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับวัตถุเป็นรายชิ้น สิ่งพิมพ์ก็เป็นเรื่องวัตถุ บุคลากรที่ทำงานในพิพิธภัณฑ์ก็มักจะมีเพียงกลุ่มเดียว คือ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความสามารถในการศึกษาวัตถุ ฉะนั้นความรู้ที่ผู้เข้าชมได้รับ จึงมักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวัตถุนั้นเอง แม้แต่การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ยังมีบทเรียนที่เกี่ยวกับวัตถุ (object lesson) แต่ในปัจจุบันนี้ พิพิธภัณฑ์ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่ โดยใช้ ผู้เข้าชม เป็นแกนกลางในการดำเนินงาน (audience driver) แทน วัตถุ ในการดำเนินงาน โดยวิธีใหม่นี้ พิพิธภัณฑ์ทุ่มเทเวลาและงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อศึกษาว่า กลุ่มผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์คือใคร เมื่อทราบกลุ่มเป้าหมายแล้ว จึงจัดนิทรรศการและกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ได้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับวัตถุก็ยังคงเป็นงานหลักของพิพิธภัณฑ์ แต่มีข้อแตกต่างคือ ในการศึกษาที่ได้เน้นความเชื่อมโยงวัตถุกับเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับคน ทั้งนี้เพื่อสามารถสร้างความเข้าใจที่ครบถ้วนต่อเพื่อให้มีความรู้และกระตุ้นความสนใจแก่ผู้เข้าชม

วัตถุที่พิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมอนุรักษ์และจัดแสดงนั้นเป็นหลักฐานสำคัญที่เชื่อมโยงไปถึงคนและบริบททางสังคมรวมทั้งสิ่งแวดล้อมหลากหลายที่รายล้อมอยู่โดยรอบ ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ หรือวัสดุพื้นบ้าน เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับวัตถุธรรมชาติก็ต้องมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและโลก ซึ่งเป็นภารกิจหลักของพิพิธภัณฑ์ที่จะต้องเชื่อม

โยงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับองค์ประกอบหรือบริบทรอบตัวให้ได้ จึงจะสามารถให้ความรู้ความบันเทิง หรือความรู้ลึกอื่น ๆ ให้แก่ผู้เข้าชมได้อย่างถูกต้อง ดังที่ Gary Edson (1994) นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ท่านหนึ่งเสนอว่า หลักในการจัดพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้และให้การศึกษาแก่ ผู้เข้าชมจะสัมฤทธิ์ผลได้ต่อเมื่อผู้จัดทำเข้าใจว่าองค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่มีแต่วัตถุอันมีค่าแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีหลายส่วนประกอบด้วยกัน ดังนี้

แผนภาพที่ 3 แสดงองค์ประกอบพิพิธภัณฑ์

1. Object หมายถึง วัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ อดีตที่ผ่านมาพิพิธภัณฑ์ใช้ วัตถุเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน (Collection driven) มาพิพิธภัณฑ์เพื่อชมวัตถุ แต่ปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑ์ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่ โดยใช้ผู้เข้าชมเป็นแกนกลาง (audience driven) แทนวัตถุ
2. Environment หมายถึง สิ่งแวดล้อม หรือบริบททางสังคม การจัดแสดงวัตถุในปัจจุบันควรเข้าใจวัตถุอย่างถ่องแท้และเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมที่ประกอบวัตถุให้ได้เพื่อนำมาใช้เป็นเนื้อหาขององค์ความรู้
3. Objective หมายถึง การกำหนดวัตถุประสงค์อันจะเป็นแนวทางด้านการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ โดยคำนึงการเกิดผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนหรือผู้เข้าชม
4. Interdisciplinary หมายถึง การบูรณาการ หรือ สหวิทยาการ ที่ต้องดำเนินไปในพิพิธภัณฑ์ โดยการผสมผสานองค์ความรู้ต่าง ๆ กับแนวคิดทางการศึกษาให้เกิดขึ้นและเผยแพร่ออกไปในรูปแบบที่เหมาะสม
5. Humanistic หมายถึง ความสัมพันธ์กับมนุษย์นั่นคือ วัตถุหรือสิ่งที่พิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมอนุรักษ์และจัดแสดงไว้เป็นหลักฐานสำคัญที่เชื่อมโยงไปถึงคนและบริบททาง

สังคมรวม ทั้งสิ่งแวดล้อมอยู่โดยรอบ ไม่ว่าจะเป็น ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ หรือ วัสดุพื้นบ้าน เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ทั้งสิ้น

6. Enjoyable หมายถึง ความเพลิดเพลินเป็นสิ่งที่ต้องตระหนัก เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงที่เน้นให้ความสำคัญที่วัตถุ เป็นการให้ผู้เข้าชมเป็นศูนย์กลาง จึงต้องคำนึงถึงความสนุกสนานเพลิดเพลินของผู้เข้าชมจากการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์

กล่าวโดยสรุปก็คือ พิพิธภัณฑ์ จำเป็นต้องศึกษาวัตถุจนเข้าใจอย่างถ่องแท้และเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมที่ประกอบวัตถุให้ได้ เพื่อนำมาใช้เป็นเนื้อหาขององค์ความรู้ซึ่งนับเป็นความสำคัญอันดับแรกที่ต้องดำเนินการ ลำดับต่อไปคือต้องพิจารณาหาแนวความคิดทางการศึกษา ลำดับสุดท้ายคือ การหากลยุทธศาสตร์ผสมผสานองค์ความรู้กับแนวความคิดทางการศึกษาและเผยแพร่ออกมาในรูปแบบที่เหมาะสมต่อไป

รูปแบบของการเผยแพร่องค์ความรู้ที่พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้ แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ (อภิญญา บัวสรวง ,2539)

1. การจัดนิทรรศการ แบบถาวรและแบบชั่วคราว
2. การจัดกิจกรรมเสริม

Hooper-Greenhill วิเคราะห์ถึงความล้มเหลวในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สมัยก่อนว่าอาจมีสาเหตุเนื่องมาจาก บุคลากรที่ทำงานในพิพิธภัณฑ์ไม่มีความรู้ทางด้านการศึกษาที่ควร เพราะเมื่อนำทฤษฎีการสื่อสารมาช่วยวิเคราะห์แล้ว จะเห็นว่า การสื่อสารนั้นมีทั้งการสื่อสารกับคนหมู่มาก (Mass Communication) และการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

นิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารกับคนหมู่มาก ซึ่งคนหมู่มากนั้นมีขนาดใหญ่ประกอบด้วย คนต่างเพศ ต่างวัย มีระดับการศึกษาต่าง ๆ มีความสนใจที่หลากหลาย และมีประสบการณ์แตกต่างกันไป การเข้าขมนิทรรศการที่จัดขึ้นเพื่อให้คนหมู่มากดูนั้น ผู้เข้าชมจึงมักได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน และความสนใจแตกต่างกันตามระดับที่แตกต่างกันดังกล่าว นิทรรศการที่จัดขึ้นโดยขาดความตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มนั้น จึงอาจจะดึงดูดคนแต่เพียงบางกลุ่ม อีกทั้งการจัดนิทรรศการเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One way communication) อีกด้วย จึงมีโอกาที่ประสบความสำเร็จได้โดยง่าย

ส่วนการจัดกิจกรรมเสริมนั้นเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) ที่ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน และจัดกิจกรรมให้ตรงกับความสนใจของแต่ละกลุ่ม ก็สามารถเสริมความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งสร้างความสนุกสนานให้แต่ละกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

การดำเนินงานให้ความรู้แก่บุคคลต่าง ๆ ที่มาเข้าชมนิทรรศการ จึงต้องใช้ทักษะหลายด้านมาประกอบกัน เช่น ทักษะทางการศึกษา และทักษะทางการสื่อสารตามที่กล่าวมาแล้ว หรือการสร้างทีมงานที่มีทักษะที่หลากหลายก็จะช่วยให้การให้ความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การศึกษา คือ ภารกิจหลักประการหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ การจะทำให้ภารกิจทางการศึกษาหรือการให้ความรู้ของพิพิธภัณฑ์สำเร็จสมบูรณ์ตามเป้าหมายได้ จะต้องอาศัยความตั้งใจจริงที่จะเปลี่ยนความคิดจากเดิมที่พิพิธภัณฑ์เป็นเพียงแหล่งรวบรวม และตั้งแสดงวัตถุเป็นความคิดใหม่ที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของวัตถุกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทัศนคติ เทคโนโลยี ฯลฯ หรือเชื่อมโยงกับความหลากหลายทางธรรมชาติของโลก และหากกลยุทธ์ในการเผยแพร่ความรู้นั้นไปสู่คนในสังคมในทุกรูปแบบ ข้อมูลข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของตัวอย่างความคิดที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นประโยชน์สูงสุดแก่สังคม นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์ยังควรหาความร่วมมือจากบุคคลหรือองค์กรอื่น ๆ เพื่อร่วมสร้างให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีค่าของสังคมสืบไป

1.4.2 การบริการทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สมิทโซเนียน สหรัฐอเมริกา

ปัจจุบันหน้าที่ทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถาน ได้มีบทบาททางสังคมมากขึ้น โดยสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่เป็นผู้นำในการนำพิพิธภัณฑ์สถานมาใช้ในการศึกษา เนื่องจากการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานในสหรัฐอเมริกามีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์สถานในยุโรป ตั้งแต่เริ่มแรก ในสหรัฐอเมริกาคจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานขึ้นเพื่อการศึกษาของประชาชน เป็นวัตถุประสงค์แรกแล้วจึงแสวงหารวบรวมสิ่งของเพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาอย่างกว้างขวางพิพิธภัณฑ์สมิทโซเนียน ถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลกในด้านการนำพิพิธภัณฑ์มาใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้นำรูปแบบการบริการทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวนี้มาใช้เพื่อเป็นกรอบทฤษฎีในการวิจัย

การบริการทางการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สมิทโซเนียน

การบริการภายในพิพิธภัณฑ์

1. การต้อนรับ การแนะนำอุปกรณ์อำนวยความสะดวก
2. การนำชมด้วยตนเอง
3. การนำชมด้วยนักศึกษา หรือ ภัณฑารักษ์
4. การจัดนิทรรศการถาวร
5. การจัดนิทรรศการชั่วคราว

6. การสอน หรือ การสาธิต
7. การบริการสื่อการเรียนการสอน
8. การบริการข้อมูลที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สยามโซเนียน
9. การบริการข้อมูลด้วยงานวิจัยของพิพิธภัณฑ์

การบริการภายนอกพิพิธภัณฑ์

1. การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่
2. การบรรยายโดยวิทยากร หรือภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์
3. การเผยแพร่ข้อมูลเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ ทางสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

1.4.3 การบริการทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดีเด่นของไทย

การบริการทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี จ.พิษณุโลก

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี เป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในประเทศไทยเป็นอย่างดี จัดตั้งขึ้นโดย จ่าสิบเอกทวี บุรณเขตต์ เปิดดำเนินการในระยะแรกตั้งแต่ปี 2526 และเริ่มทำการปรับปรุงให้สมบูรณ์เมื่อปี 2533 ระยะเวลาประมาณ 20 ปี มีการจัดแสดงเกี่ยวกับประวัติเมืองพิษณุโลก วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของไทย โดยเน้นเป็นพิเศษบริเวณภาคเหนือตอนล่างเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน

การบริการภายในพิพิธภัณฑ์

1. การต้อนรับ การแนะนำอุปกรณ์อำนวยความสะดวก
2. การนำชมด้วยตนเอง
3. การนำชมด้วยภัณฑารักษ์
4. การจัดนิทรรศการถาวร
5. การจัดนิทรรศการชั่วคราว
6. การสอน หรือ การสาธิต
7. การบริการข้อมูลที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์

การบริการภายนอกพิพิธภัณฑ์

การบรรยายโดยวิทยากร หรือภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์

การบริการทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน

สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช สถาบันปฏิบัติการนาดูน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน เป็นการดำเนินการเริ่มต้นจากโครงการอีสานเขียวในปี 2531 มีการจัดตั้งสถาบันวลัยรุกขเวชขึ้น ในความดูแลของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อศึกษาและทดลองปฏิบัติการเกี่ยวกับสวนพฤกษชาติและสวนสมุนไพร ได้แบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งประมาณ 150 ไร่ เพื่อสร้างพิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน มีการจัดแสดง สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมอีสาน ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในวงกว้างทั้งระดับภูมิภาคและระดับประเทศมีผู้เข้าเยี่ยมชมศึกษาดูงานทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

การบริการภายในพิพิธภัณฑ์

1. การต้อนรับ การแนะนำอุปกรณ์อำนวยความสะดวก
2. การนำชมด้วยตนเอง
3. การนำชมด้วยนักศึกษา หรือ ภัณฑารักษ์
4. การจัดนิทรรศการถาวร
5. การจัดนิทรรศการชั่วคราว
6. การสอน หรือ การสาธิต
7. การบริการข้อมูลที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์
8. การบริการข้อมูลด้วยงานวิจัยของสถาบันวลัยรุกขเวช

การบริการภายนอกพิพิธภัณฑ์

1. การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่
2. การบรรยายโดยวิทยากร หรือภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์
3. การเผยแพร่ข้อมูลเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์

ทางสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

การบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ (Hooper-Greenhill, E., 1991) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ในการบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ คือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุในพิพิธภัณฑ์ กับความต้องการและความสนใจของผู้ชม ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงนี้ควรจะเป็นไปอย่างฉับไวและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ เพราะผู้ชมย่อมมีความแตกต่างกัน

นักวิชาการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ จึงต้องคำนึงถึงรูปแบบของการเรียนการสอน และการอธิบาย ถึงวัตถุที่จัดแสดง วิธีการคัดเลือกวัตถุ และเนื้อหาที่สอน ด้วยรูปแบบที่แตกต่างกัน และให้เหมาะสมกับความต้องการและความสามารถในการรับรู้ของผู้ชมในแต่ละวัน

1. ความสำคัญของการบริการการศึกษา

การบริการหรือการให้การศึกษาในพิพิธภัณฑ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการ พัฒนาด้านต่าง ๆ ทั้งของเยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของการบริการ การศึกษาในพิพิธภัณฑ์ ไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (2530) จิรา จงกล (2532) กล่าวว่า ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นผู้บุกเบิกการบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สำหรับผู้ชมทุกวัย และเป็นศูนย์การศึกษาสำหรับ ประชาชนทั้งยังเป็นแหล่งเสริมความรู้ให้กับการศึกษาในระบบโรงเรียนมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 โดย ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์ ประสบการณ์แวดล้อม และการสัมผัส ด้วยมือ ตา และหู ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ความรู้โดยการบรรยาย ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ ส่วนใหญ่จะมีฝ่าย การศึกษาเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านการศึกษา เช่น การอธิบาย อบรม ประชุม อภิปราย การ สัมมนาทางวิชาการ และการจัดบทเรียนหรือโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อรองรับความต้องการจากกลุ่มผู้สนใจ โดยมีเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ รวมทั้งการจัดสิ่งพิมพ์และผลิตสื่อการเรียน การสอนที่เหมาะสม

2. ความหมายของการบริการการศึกษา

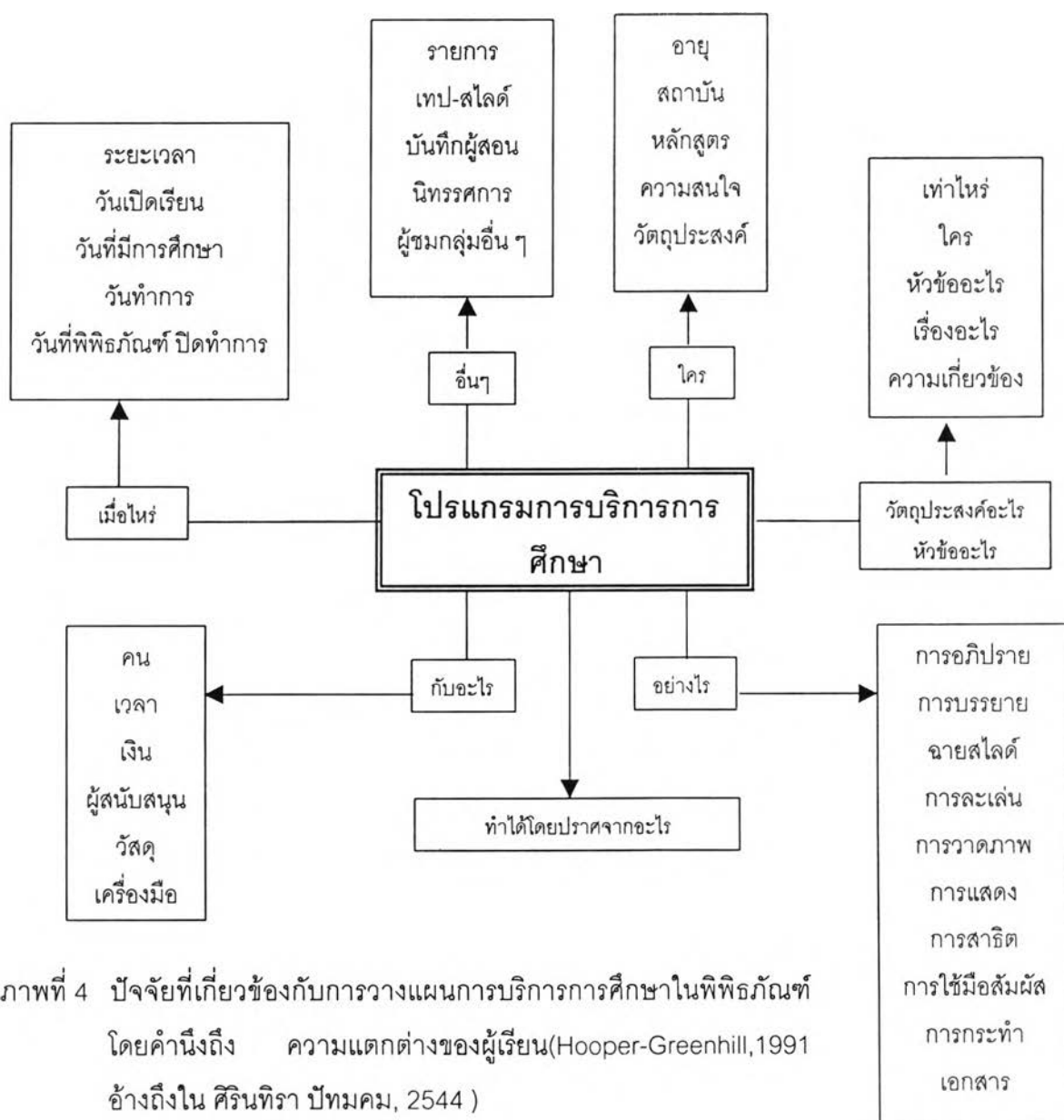
การให้การศึกษาในพิพิธภัณฑ์ คือ การให้การสนับสนุนต่อสัมพันธภาพ ระหว่างผู้ชม (ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่) กับวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์ มิใช่เป็นการสอนโดยตรง แต่เป็นการแนะนำหรือเป็นจุดเริ่มต้นไว้ให้เกิดความสนใจ และแรงบันดาลใจ รวมทั้งการช่วยให้ ผู้ชมมองที่วัตถุและเรียนรู้โดยตรงจากวัตถุนั้น โดยการหาคำตอบจากการตั้งคำถาม (Ambrose and Pain, 1993) หนังสือเรื่อง Museum for a New Century ในปี 1984 เน้นว่า การเรียน การสอนในพิพิธภัณฑ์ คือ การรวบรวมความคิดและความคิดเห็น และทำให้รู้สึกซาบซึ้งในสุนทรีย์และ วัฒนธรรม (Zeller.T.,1985)

3. หลักการและนโยบายในการบริการการศึกษา

จากข้อความข้างต้นเราจะเห็นว่า การบริการหรือการให้การศึกษาในพิพิธภัณฑ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการตอบสนองวัตถุประสงค์หลักของพิพิธภัณฑ์ และมีผู้เชี่ยวชาญด้าน พิพิธภัณฑ์ ได้กล่าวถึงหลักการและนโยบายในการบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ ไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

สกรีเวน (Screven,1976) กล่าวว่า นโยบายของการบริการการศึกษาใน พิพิธภัณฑ คือ การเปิดกว้างทางความคิด การกระตุ้นให้เกิดความสนใจ การเห็นคุณค่า และวิธีการคิดแบบใหม่ ๆ นิวตันและซิลเวอร์ (Newton and Silver,1978 อ้างถึงใน Zeller, 1985) กล่าวว่า หลังจากที่ได้ศึกษาโรงเรียนจำนวน 15 โรงเรียน ที่มีโปรแกรมทัศนศึกษาและได้รวบรวม วัตถุประสงค์ของการศึกษาในพิพิธภัณฑไว้ดังนี้

- 1) ช่วยให้เยาวชนรู้สึกว่พิพิธภัณฑ เหมือนกับบ้านและเห็นคุณค่าของมัน
- 2) แนะนำให้นักเรียนใช้ประสบการณ์ในการมองพินิจพิจารณา เพื่อช่วยในการ เข้าใจได้ดียิ่งขึ้นให้โอกาสนักเรียนได้เข้าใจและเห็นความสำคัญของผลงาน ทัศนศิลป์เอง รวมทั้งสนุกกับศิลปะอื่น ๆ

แผนภาพที่ 4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ โดยคำนึงถึง ความแตกต่างของผู้เรียน(Hooper-Greenhill,1991 อ้างถึงใน ศรินทิรา ปัทมคม, 2544)

การบริการการศึกษา มีความมุ่งหมายในการให้ความสนับสนุนการเรียนการสอน ในระบบทั้งส่วนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ , 2530) และจิรา จงกล (จิรา จงกล , 2532) ได้ชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ ไว้ ดังนี้

1. ให้ความรู้จากวัตถุของจริงที่จัดแสดงไว้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง หลักฐาน เรื่องราวที่ สัมพันธ์กับวัตถุในพิพิธภัณฑ์
2. เพื่อสร้างความสนใจให้เกิดความคิด เกิดแรงบันดาลใจ ความอยากรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การค้นคว้าภายหลัง
3. เพื่อให้เกิดแรงจูงใจและสร้างความประทับใจ ให้เกิดรู้สึกชื่นชมเห็นคุณค่าของวัตถุในพิพิธภัณฑ์
4. เพื่อส่งเสริมให้เด็กใช้ความคิดและเหตุผลจากการดูวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์
5. เพื่อเปิดกว้างทางความคิด สร้างทัศนคติที่ดี และสร้างความรู้สึกรักเห็นคุณค่า และชื่นชมยินดีแก่ผู้ชมที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ และวัตถุในพิพิธภัณฑ์
6. เพื่อฝึกทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะการค้นคว้าศึกษา
7. เพื่อฝึกนิสัยให้มีเหตุมีผล มีความคิดพิจารณารอบคอบ
8. เพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
9. เพื่อสร้างนิสัยให้ตื่นตัวในการศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เพราะถือว่าพิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่ซึ่งจะใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป (ปลูกฝังให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต)
10. เพื่อพัฒนาส่งเสริมให้รสนิยมสูง

นอกจากหลักการและวัตถุประสงค์ของการให้บริการทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ แล้วเจ้าหน้าที่ ภัณฑารักษ์ ครูผู้สอน โรงเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ก็มีส่วนสำคัญเช่นกัน ในหนังสือพื้นฐานของพิพิธภัณฑ์ ของ แอมโบรซ และเพน (Ambrose and Paine , 1993) ได้กล่าวไว้ว่า พิพิธภัณฑ์ มีหน้าที่สำคัญในจัดเตรียมการบริการด้านการศึกษาให้กับผู้เข้าชมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การบริการแบบนี้อาจอยู่ในรูปการจัดการเรียนการสอนภายในพิพิธภัณฑ์ หรืออาจเป็นการติดต่อประสานงานกับครู ผู้สอน เพื่อให้ครูสามารถใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ และเจ้าหน้าที่ให้ได้

มากที่สุด นักเรียนควรได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น ผ่อนคลาย และเป็นมิตรจากเจ้าหน้าที่ของทางพิพิธภัณฑสถาน แอมโบรซ และเพน กล่าวว่า ในทุก ๆ พิพิธภัณฑสถาน ควรจะมีผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาที่มีความเข้าใจในตัวพิพิธภัณฑสถาน และวัตถุที่สะสมไว้อย่างน้อย 1 คน และถือเป็นหน้าที่ที่จะช่วยผู้ชมไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ในการใช้และเรียนรู้จากพิพิธภัณฑสถาน โดยเฉพาะเด็ก ๆ เพราะผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาอาจเป็นผู้เดียวในพิพิธภัณฑสถาน ที่มีความรู้ทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ และมีประสบการณ์ในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ซับซ้อน แล้วนำมานำเสนอผู้ชมในวิธีที่ง่ายแก่การเข้าใจ หรืออาจจะเรียกผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษานี้ว่าล่ามในพิพิธภัณฑสถาน ไม่ผิดนัก ในพิพิธภัณฑสถานเล็กบางแห่งในอเมริกาที่ไม่สามารถจัดหาเจ้าหน้าที่ทางการศึกษามาประจำได้ อาจจะขอความร่วมมือจากศูนย์บริการโรงเรียนท้องถิ่นให้จัดหาครูมาประจำพิพิธภัณฑสถาน ในระยะเวลา 2-3 ปีก็ได้ อีกวิธีหนึ่งก็คือขออาสาสมัครที่มีทักษะที่เหมาะสมจากชุมชน ซึ่งอาจเป็นครูที่เกษียณหรืออดีตครูก็ได้ที่เต็มใจเจียดเวลามาช่วย หรือการของผู้สนับสนุนทางการเงินก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะมาช่วยแบ่งเบาภาระในการจ่ายเงินเดือนผู้เชี่ยวชาญด้วยเช่นกัน

แอมโบรซและเพน (Ambrose and Paine, 1993) ยังเสริมว่า มิใช่แต่การรอให้โรงเรียนมาเยี่ยมชมเท่านั้น พิพิธภัณฑสถานที่มีโปรแกรมที่จะนำตนเองไปสู่โรงเรียนหรือชุมชน พิพิธภัณฑสถานบางแห่งสามารถให้โรงเรียนยืมวัตถุออกไปได้ในระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อที่จะนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนในห้องเรียน แต่จะต้องทำด้วยความระมัดระวังความเสียหายและความปลอดภัย ด้วยการจัดสโมสรเด็กหรือกิจกรรมวันหยุด ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งในการชักชวนให้เด็กมีความสนใจในพิพิธภัณฑสถาน และจะก่อประโยชน์ในการศึกษาได้มาก ทั้งนี้ต้องมีการจัดการอย่างระมัดระวัง เพื่อให้เด็กทุกคนได้เข้าร่วมมากที่สุด อีกวิธีหนึ่งที่ได้ผลที่สุดในการจัดบริการการศึกษา คือ การจัดเทศกาล ซึ่งจะต้องมีการกำหนดหัวข้อเพื่อวางขอบเขตและรูปแบบการจัดเทศกาล และถ้าตั้งใจจัดขึ้นเพื่อโรงเรียน ก็น่าจะเป็นเรื่องที่มีหัวข้อเกี่ยวกับงานที่โรงเรียน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานถูกจัดให้มีขึ้นเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หลักของพิพิธภัณฑสถาน และมีวัตถุประสงค์ในการบริการการศึกษาก็เพื่อเปิดกว้างทางความคิด สร้างความประทับใจ กระตุ้นให้เกิดความสนใจและกระตือรือร้น ให้ความรู้ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับวัตถุในพิพิธภัณฑสถาน เพิ่มพูนประสบการณ์ในการใช้วิจารณญาณ รักและเห็นความสำคัญของวัตถุและตัวพิพิธภัณฑสถาน ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และปลูกฝังทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งรู้สึกซาบซึ้งในสุนทรียภาพ โดยถือผู้ชมหรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง พิพิธภัณฑสถานต้องสร้างความร่วมมือกับองค์กรและชุมชนต่าง ๆ รวมทั้งระบบการศึกษาทั้งระบบอย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 การสื่อสารชุมชน Community Communication

พิพิธภัณฑสถานในความหมายโดยรวมคือ สถาบันที่ตั้งขึ้นอย่างถาวร โดยปราศจากการแสวงหากำไรในการให้บริการแก่สังคมทั้งภายนอกและภายใน เป็นสถานที่เก็บรวบรวม สะสม ผลงาน ศิลปะ สุนทรียภาพ วิทยาศาสตร์ จัดแสดงนิทรรศการทั้งแบบติดตั้งถาวรและชั่วคราว ไม่ว่าจะเป็น วัตถุทางธรรมชาติ หรือวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญทางวิทยาศาสตร์และ วัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมาย ให้ความรู้และความเพลิดเพลินทางด้าน ต่าง ๆ พิพิธภัณฑสถานในอดีตจึงถูกเข้าใจว่า เป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของเพื่อการศึกษา ทั้งที่จริง แล้วพิพิธภัณฑสถานเป็นสถาบันที่มีความหมายในแง่ของการสื่อสาร (อีเลียส ฮูปเปอร์-กรีนฮิลล์, 1994) ในการดำเนินการจัดแสดงงานครั้งหนึ่ง ๆ นั้น ผู้จัดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ สื่อสาร หรือระบบการสื่อสารมวลชน (อีเลียส ฮูปเปอร์-กรีนฮิลล์, 1994 อ้างถึง ฮอทท์ และ ชูเอซ่า, 1979) การสื่อสารในที่นี้เป็นการสื่อสารกับชุมชนเป็นหลักดังนั้นผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีการ สื่อสารเพื่อชุมชนมาเป็นกรอบทฤษฎีในการวิจัยในครั้งนี้

คุณลักษณะสำคัญ ๆ ของการสื่อสารชุมชนมีดังนี้

1. เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two – way communication) ที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบ (interactivity) กันอยู่ตลอดเวลาทั้งในลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง ทำให้สถานะของผู้ส่งและผู้รับไม่ตายตัว แต่จะมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลา
2. ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of information) ในขณะที่กระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบกระแสหลักนั้น ทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นไปอย่างจำกัด คือ มีการไหลจากเบื้องบน (เจ้าหน้าที่รัฐ) ไปสู่เบื้องล่าง (ประชาชน) เท่านั้น แต่การสื่อสาร ชุมชนนั้น การหลังไหลของข่าวสารจะมีทิศทางที่หลากหลาย มาจากทุกทิศทุกทาง ทั้งจากบน ลงล่าง (Top – Down) จากล่างสู่บน (Bottom – up) และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้น ข่าวสารจึงอาจจะไหลจากนักวางแผนพัฒนาไปสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับสารใน ชนบท ในเวลาเดียวกันชาวบ้านอาจจะส่งข่าวสารขึ้นไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือมีการแลกเปลี่ยนติดต่อส่งข่าวสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน (ในวงการพัฒนาชุมชนของไทยในปัจจุบัน เริ่มคุ้นเคยกับแนวทางการปฏิบัติที่เรียก ว่า “ การสร้างเครือข่ายชุมชน ” “ การศึกษาดูงานจาก กลุ่มชาวบ้าน ” ด้วยกันเอง) ในทิศทางการไหลของข่าวสารนั้น นอกจากจะใช้มิติ (dimension) เรื่องทิศทางเป็นเกณฑ์พิจารณาแล้ว ยังมีนักวิชาการบางท่าน เช่น Pavelka (1978) ใช้เกณฑ์ ใช้เกณฑ์เรื่องขอบเขตของชุมชนเป็นตัวแบ่งเป็น “ ขอบเขตภายในชุมชน ” และ “ ขอบเขตภายในชุมชน ”

นอกชุมชน” จากเกณฑ์นี้ ทำให้มองเห็นทิศทางการไหลของข่าวสารใน 3 ทิศทาง คือ การไหลของข่าวสารจากสื่อภายนอกเข้ามาสู่ชุมชน การใช้สื่อเพื่อส่งสารเรื่องราวของชุมชนออกไปยังบุคคลภายนอก และการใช้การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนกันเอง เพื่อช่วยยกระดับความตระหนักเกี่ยวกับความต้องการและการแสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวเองของชุมชน

3. เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน

มีวิธีการและแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน ตัวอย่างเช่น

การกำหนดเป้าหมายโดยการใช้ระดับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์

ระดับชุมชน	เป็นการสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน
ระดับหน่วยงานนอกชุมชน	เป็นการสื่อสารที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับด้านการพัฒนาและการสื่อสาร
ระดับสังคมส่วนรวม	เป็นการสื่อสารที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับกว้าง

การกำหนดเป้าหมายโดยสอดคล้องกับทิศทางการไหลของข่าวสาร

ในแง่มุมนี้ อาจกำหนดเป็นเป้าหมายของการสื่อสารชุมชนได้เป็น 3 เป้าหมายย่อย คือ

1. เพื่อทำการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลและโน้มน้าวชักจูงใจ อันมักได้แก่ ทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (อย่างไรก็ตาม ทิศทางการไหลแบบอื่น ๆ ก็ใช้เป้าหมายนี้ได้เช่นกัน)
2. เพื่อเป็นช่องทางแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน (Community self - expression) อันอาจจะหมายรวมถึงแต่การแสดงออกซึ่งความต้องการของชุมชนไปจนกระทั่งถึงการแสดงออกซึ่งสิทธิ ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชนด้วย
3. เพื่อพัฒนาความเป็นตัวเองของบุคคล (Development of the individual ' s self) ในหน่วยที่เล็กลงมากกว่าชุมชน การสื่อสารชุมชนจะทำหน้าที่คล้าย ๆ เป็นเวทีแห่งการศึกษาเรียนรู้ที่ช่วยให้ศักยภาพของปัจเจกบุคคลได้พัฒนาสร้างสรรค์อย่างเต็มที่

4. เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นและดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (Need – oriented) ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะประการสำคัญของกระบวนการพัฒนาแนวใหม่แทนการพัฒนาที่แต่เดิมเคยตอบสนองความต้องการของรัฐเป็นหลัก

5. หน้าที่ของการสื่อสาร Windahl et. all (1992) ระบุว่า หน้าที่ของการสื่อสารชุมชนน่าจะประกอบด้วย

- 5.1 หน้าที่ในการแสดงออก (Expressive Function) คือทั้งบุคคลและกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมา เพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองได้
- 5.2 หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือการเข้ามีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นชุมชนเดียวกัน
- 5.3 หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (information Function) อันเป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารโดยทั่วไป หากทว่าในการสื่อสารชุมชนนั้น ทิศทางการไหลของข่าวสารต้องเป็นอย่างรอบด้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นผู้เข้าร่วมกระบวนการสื่อสารทุกคนจึงได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ เพื่อยกระดับความเข้าใจและความรู้ในเรื่องการสื่อสารและทักษะการถ่ายทอด ไปยังบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชน
- 5.4 หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ (Control Activation Function) การสื่อสารจะเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงหรือแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้ เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่มีขั้นตอนของปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback)

นอกเหนือจากคุณลักษณะที่กล่าวมาแล้วนี้ (Berrigan F.J. , 1979 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ . 2542 .) ได้เพิ่มเติมคุณสมบัติบางประการที่การสื่อสารชุมชนน่าจะมี คือ

6. สื่อของชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสม สำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน ไม่ว่าจะชุมชนจะตั้งวัตถุประสงค์การใช้เอาไว้เช่นใดก็ตาม

7. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึง (Access) ได้ตลอดเวลา เพื่อนำไปใช้เพื่อหาข่าวสาร เพื่อความรู้หรือเพื่อความบันเทิง

8. สื่อชุมชนเป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (Participates) ในหลาย ๆ บทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ
9. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน มิใช่เป็นสื่อเพื่อชุมชน ซึ่งหมายความว่า ตัวตนของชุมชนที่จะแสดงออกไปนั้นต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มิใช่เป็นผู้อื่นมาทำให้ชุมชน
10. สื่อชุมชนจะปรับเปลี่ยนลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง มาเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนะของคนทุกคน

ในกรณีของไทย มีนักวิชาการไทยได้รวบรวมคุณลักษณะที่สำคัญที่ครอบคลุมองค์ประกอบย่อยของการสื่อสารทั้ง 4 ลักษณะ คือ S – M – C – R ว่าควรมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ

1. ระดับความยาก – ง่ายของสื่อ ต้องเหมาะสมกับระดับและความสามารถในการรับสารของชาวบ้าน โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ ต้องคำนึงความสามารถในการอ่านของชาวบ้าน
2. ประเภทของเนื้อหาของสื่อ ต้องเป็นเรื่องที่เน้นหนักลงไปในปัญหาเร่งด่วนหรือปัญหาในชีวิตประจำวันของคนในสังคมนั้น ๆ
3. กลุ่มเป้าหมาย สื่อแต่ละชนิดควรจัดทำขึ้นสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
4. วิธีการนำเสนอ สื่อควรนำเสนอสิ่งที่เป็นปัญหา หรือสภาพที่ก่อให้เกิดปัญหาแล้วเสนอแนะหรือกระตุ้นให้ผู้รับสารช่วยกันคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าว
5. ความเกี่ยวพันของเนื้อหา เนื้อหาของสื่อควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน
6. บทบาทของสื่อ สื่อจะต้องมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
7. ความน่าสนใจ สื่อต้องมีลักษณะง่าย ๆ แต่น่าสนใจ และดึงดูดความสนใจโดยอาศัยภาพและเสียง เป็นตัวดึงดูดความน่าสนใจ
8. ความเกี่ยวข้องกับผู้รับ สื่อควรจะมีส่วนที่ช่วยให้ผู้รับสารสามารถประเมินตนเองได้ ตัวอย่างเช่น หลังจากที่น่าเสนอปัญหาและสาเหตุของปัญหาแล้วอาจจะมีส่วนของเนื้อหาที่ตั้งคำถามว่าผู้รับสารเป็นส่วนใดของสาเหตุของปัญหาเป็นต้น

2. บทบาทและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อการศึกษา

2.1 ความหมายของพิพิธภัณฑ์

ศาสตร์เรื่องพิพิธภัณฑ์ได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การสัมมนาเรื่อง หน้าที่ทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ของสถานซึ่ง UNESCO จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2501 ที่ Rio de Janeiro Brazil ทำให้ความหมายขอบข่ายของพิพิธภัณฑ์มีการพัฒนามาโดยตลอด ความหมายที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ได้แก่ ความหมายที่สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museums : ICOM) กำหนดไว้ในบทบัญญัติมาตรา 3 และ 4 ดังนี้ (ประชุม ชุมเพ็งพันธ์, 2530)

มาตรา 3 “สถาบันถาวรใดก็ตามที่ตั้งขึ้นโดยไม่หวังผลประโยชน์หากำไรจัดตั้งขึ้นเพื่อบริการรับใช้สังคมและเพื่อการพัฒนาสังคม และเปิดให้สาธารณชนทั่วไปเข้าชมเพื่อประโยชน์ในทางส่งเสริมการอนุรักษ์ การค้นคว้าวิจัย การสื่อสารความรู้ความเข้าใจและจัดแสดงเผยแพร่ โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อการศึกษาหาความรู้เพื่อการเล่าเรียนและเพื่อความบันเทิงใจต่อหลักฐานทางวัตถุอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อมของมนุษยเรา ถ้าสถาบันใดอยู่ในขอบข่ายนี้ สถาบันนั้นถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน”

มาตรา 4 ยังได้กล่าวถึงคำจำกัดความว่าพิพิธภัณฑ์สถานยังรวมถึง

- 1 สถาบันเพื่อการอนุรักษ์หรือสงวนรักษาและแกลเลอรีที่จัดแสดงและเปิดบริการอย่างถาวร เช่น หอสมุด หอจดหมายเหตุ
- 2 โบราณสถานทางธรรมชาติวิทยาแหล่งทางโบราณคดี และแหล่งทางชาติพันธุ์วิทยา ตลอดจนโบราณสถานทางประวัติศาสตร์และแหล่งหรือสถานที่ที่ลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ในตัวเองโดยธรรมชาติ ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์และปลูกฝังความรู้ความเข้าใจ
- 3 สถาบันที่จัดแสดงเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น สวนพฤกษชาติ สวนสัตว์สถานเลี้ยงสัตว์น้ำ บริเวณสงวนสิ่งมีชีวิต (Vivara) วนอุทยาน ฯลฯ
- 4 สถานที่ธรรมชาติที่จัดไว้เป็นเขตสงวน
- 5 ศูนย์วิทยาศาสตร์และหอดาราศาสตร์

นอกจากนี้ยังมีความหมายอื่นที่เผยแพร่อีกมากมาย อาทิเช่น

พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สถาบันที่ตั้งขึ้นอย่างถาวร มิได้มุ่งหวังการค้ากำไร มีเป้าหมาย

เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาเล่าเรียน และสุนทรียภาพของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง เป็นสถาบันที่ดำเนินงานโดยคณะบุคคลมีอาชีพ ซึ่งทำหน้าที่แสวงหาวัตถุสิ่งของเข้ามาเป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์ ทำหน้าที่ดูแล บำรุง รักษา อนุรักษ์ ค้นคว้า วิจัย หารายละเอียดวัตถุสิ่งของเหล่านั้น และจัดแสดงเผยแพร่แก่สาธารณชนเป็นปกติวิสัย

พิพิธภัณฑ์ คือ สถาบันที่ซึ่งเป็นอาคารอันเป็นที่เก็บรวบรวมจัดแสดงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เพื่อการตรวจพินิจ (Inspection) เพื่อการศึกษาหาความรู้ (Study) และเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน (Enjoyment)

พิพิธภัณฑ์ แยกตามรูปคำและความหมายได้ดังนี้

“ พิพิธภัณฑ์ ” เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า “ต่าง ๆ กัน”

“ ภัณฑ ” แปลได้ว่า “สิ่งของเครื่องใช้”

“ พิพิธภัณฑ์ ” แปลรวมความได้ว่า “สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ นานา ที่เก็บรวบรวมไว้เพื่อการชื่นชมและศึกษาหาความรู้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่จัดตั้งแสดงศิลปวัตถุและโบราณวัตถุและเป็นที่เก็บรวบรวมสมบัติทางสติปัญญา (Intellectual Property) ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อเป็นหลักฐาน ที่บรรดาผู้มีสติปัญญาจะใช้เป็นสถานที่ค้นคว้า และเป็นพยานอ้างอิงความรู้ตามศิลปวิทยาการในแขนงต่าง ๆ ตั้งแต่ความรู้ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด พิพิธภัณฑ์สถานจึงมิใช่สมบัติเฉพาะของประชาชนและประเทศชาติหรือประเทศใดประเทศหนึ่ง หากแต่เป็นสมบัติรวมของโลก

และความหมายที่กรมศิลปากร (กรมศิลปากร,2532) ได้รวบรวมไว้และเผยแพร่มีดังนี้

Webste's dictionary of synonym บัญญัติความหมายของ พิพิธภัณฑ์สถานไว้ว่า พิพิธภัณฑ์สถานเป็นที่สะสมหรือรวบรวมวัตถุทางธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ สิ่งแปลกประหลาด และศิลปะวัตถุ

Carter v. Good (ed) Dictionary of Education ได้ให้ความหมายของ พิพิธภัณฑ์สถานไว้ว่า เป็นสถานที่รวบรวมหรือสงวนวัตถุที่มีความสำคัญทางธรรมชาติวิทยาศาสตร์และศิลปะ

ศาสตราจารย์ฟอยลส์ (Floyles) แห่งมหาวิทยาลัยโรเชสเตอร์ ประเทศอังกฤษได้ให้ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานว่าเป็นสถาบันซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะเก็บรักษาวัตถุที่แสดงถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (อ้างถึงใน จิรา จงกล, 2532)

นิคม มุสิกะกามะ และคณะ (นิคม มุสิกะกามะ และคณะ,2521) ได้สรุปความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานว่า คือ สถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงวัตถุที่มีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า และความเพลิดเพลิน ตามคำจำกัดความนี้ได้รวมความหมายถึงหอศิลปะ อนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ สวนสัตว์ พฤษภชาติ วนอุทยาน สถานที่เลี้ยงสัตว์น้ำ และสถานที่อื่น ๆ

นิเชต สุนทรพิทักษ์ (นิเชต สุนทรพิทักษ์,2522) ได้สรุปความหมายของพิพิธภัณฑ์ว่า พิพิธภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ นั้น เป็นเสมือนสถานศึกษาเปิดเฉพาะวิชาที่จัดกิจกรรมและเรื่องราว

ที่น่าสนใจ น่ารู้ น่าศึกษา ไว้ให้ผู้สนใจทั้งหลายได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ตามใจปรารถนา ลักษณะของพิพิธภัณฑ์นั้นต้องจัดว่าเป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสอันเท่าเทียมกันอย่างยิ่งให้แก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ได้มีโอกาสที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดชีวิตโดยอิสระ

พาลเมอร์ (Palmer, 1954) ได้ให้ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า มิวเซียม (Museum) ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Mouseion มีความหมายว่า "Temple of muses" คือ เทวาลัยของเทพธิดาทั้ง 9 ซึ่งล้วนแต่ทรงคุณวุฒิในสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่ศึกษาเล่าเรียนกันอยู่ในสมัยกรีก

ฟลานาแกน (Flanagan, 1983) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถาบันถาวรที่รวบรวม ค้นคว้า รักษา วิจัย และจัดแสดงหลักฐาน วัตถุสิ่งของที่เกี่ยวกับประชาชน และสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ และพิพิธภัณฑ์ที่มีจุดประสงค์ที่จะศึกษา ค้นคว้า พัฒนา และบริการความรู้ความบันเทิงให้แก่สังคม

วิททิช และ ชูลเลอร์ (Wittich and Schullor, 1973) ให้คำนิยามว่า พิพิธภัณฑ์คือ สถานที่สะสมและรวบรวมสิ่งของจริงดั้งเดิมหรือของตัวอย่าง เพื่อการศึกษาวิจัยและจัดแสดงให้ ในการแสดงพิพิธภัณฑ์มีการออกแบบและใช้เทคนิควิธีต่าง ๆ เช่น จัดเป็นไดโอรามา (Diorama) หุ่นจำลอง เพื่อให้ น่าดู น่าชม น่าสนใจ เสนอต่อสาธารณชน

นอกจากนี้ยังมีคำในภาษาอังกฤษ ที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าพิพิธภัณฑ์อีกหลายคำ เช่น Cabinet, Closet, villa, Gallery, Collection etc. (ประชุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2530)

ดังนั้นความหมายของพิพิธภัณฑ์สถาน จึงหมายถึง สถาบันที่มีวัตถุประสงค์ในการรวบรวม สงวนรักษา วัตถุต่าง ๆ ที่เป็นหลักฐานสำคัญทางวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ อันสัมพันธ์กับมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อการปลูกจิตสำนึกในการสืบสานอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เป็นเสมือนสื่อกลางที่จะสานสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบันเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาที่ให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่สาธารณชนโดยไม่มีข้อจำกัดใด ๆ ทั้งสิ้น

2.2 ชนิดของพิพิธภัณฑ์

ในระยะแรกพิพิธภัณฑ์มิได้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ประการใดประการหนึ่งโดยเฉพาะ นอกจากเพียงเพื่อการรวบรวมวัตถุที่น่าสนใจไว้เท่านั้น ต่อมาระบบและแนววิถีแห่งการบริหารและการศึกษา ได้พัฒนาจนเกิดวัตถุประสงค์ที่แน่นอนและสามารถแบ่งแยกชนิดของพิพิธภัณฑ์ได้ โดยสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ ได้จำแนกชนิดของพิพิธภัณฑ์ออกเป็นสาขาต่าง ๆ ตามหัวข้อแห่งการอภิปรายของนักการพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ทั่วโลกเป็นสาขาดังนี้ (นิคม มูลิกะ กามา และคณะ, 2521)

1. พิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Anthropology and ethnology) ซึ่งแบ่งเป็นสาขาย่อยตามรายละเอียดการจัดแสดง ได้แก่
 - พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological Museum)
 - พิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นเมือง (Folk Art Museum)
 - พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง (Open Art Museum)
2. พิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Museum of History and Archaeology)
 - พิพิธภัณฑ์ทางโบราณคดี (Museum of Archaeology)
 - พิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์ (Museum of History)
 - พิพิธภัณฑ์ประจำโบราณสถาน (Site Museum)
3. พิพิธภัณฑ์ทางศิลปะ (Museum of Arts)
4. พิพิธภัณฑ์ศิลปะร่วมสมัย (Gallery of contemporary Arts)
5. พิพิธภัณฑ์ประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional Museum-City Museum)
6. พิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติวิทยา (Natural History Museum)
7. พิพิธภัณฑ์ทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกล (Museum of Science and Technology)
8. พิพิธภัณฑ์แบบพิเศษ (Specialized Museum)
9. พิพิธภัณฑ์ของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา (University Museum)

2.3 หน้าที่และบทบาทของพิพิธภัณฑ์

สว่าง เลิศฤทธิ์ (สว่าง เลิศฤทธิ์,2536) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ในฝรั่งเศสในอีกแง่มุมหนึ่งว่า มีอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

1) พิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ พิพิธภัณฑ์แทบทุกแห่งในฝรั่งเศส จะมีนักเรียนตั้งแต่อนุบาล จนถึงปริญญาเอก ไปศึกษาหาความรู้ พิพิธภัณฑ์มีหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ฯลฯ พิพิธภัณฑ์ จึงเป็นแหล่งให้ความรู้แขนงต่าง ๆ มากมาย

2) พิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ในฝรั่งเศสทุกวันหยุด พิพิธภัณฑ์ทุกแห่งจะเต็มไปด้วยผู้คนทุกเพศทุกวัย พื้นที่ภายนอกจะถูกจัดเป็นสวน ที่นั่งพักผ่อน มีร้านอาหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ อีกมากมาย

3) พิพิธภัณฑ์ เป็นแหล่งอนุรักษ์ และสงวนรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ในฝรั่งเศส เริ่มให้ความสำคัญแก่เด็กมากขึ้น มีการปรับปรุงห้องจัดแสดงให้เหมาะสมกับการรับรู้ของเด็ก เช่น เด็กเล็กที่ยังอ่านหนังสือไม่ออก จะจัดห้องให้เด็กเรียนรู้ โดยการจับต้องหรือ ประสาทสัมผัส ส่วนเด็กโตก็จะจัดห้องนิทรรศการให้มีตัวหนังสือมากขึ้น และมีกิจกรรมเสริม ทั้งหมดนี้เพื่อเสริมสร้างให้เด็กโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของประเทศ

นอกจากนี้ กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่า เป็นสถาบันของประชาชนพิพิธภัณฑ์ต้องเป็นศูนย์ชุมชน และบริการชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลทุกเพศ ทุกวัยทุกระดับการศึกษา เป็นสถานที่ให้ความรู้และความบันเทิง รวมทั้งการนำพิพิธภัณฑ์ไปสู่ชุมชนต่าง ๆ อย่างทั่วถึงอีกด้วย (จิรา จงกล ,2532: อังคณา วสุรวงศ์ , 2533) พิพิธภัณฑ์จึงมีหน้าที่รวบรวมวัตถุจำแนกประเภทและศึกษาวิจัย บันทึกหลักฐาน สงวนรักษา รักษาความปลอดภัย จัดแสดงให้บริการการศึกษา การประชาสัมพันธ์ และมีบทบาททางสังคมในด้านต่าง ๆ

นิคม มุสิกคามะ (2536) จิรา จงกล (2532) และแอมโบรซและเพน (Ambrose and Panine, 1933) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ตามหลักวิชาการ พิพิธภัณฑ์ไว้เป็นหมวดใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมวัตถุ (Collection) การรวบรวมเป็นหน้าที่ประการหนึ่งในจำนวนงานใหญ่ ๆ ในพิพิธภัณฑ์เพราะถ้าปราศจากงานชิ้นนี้แล้ว พิพิธภัณฑ์จะเกิดขึ้นไม่ได้โดยเด็ดขาด การรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ สามารถให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้ที่เข้ามาชม การรวบรวมสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ และการเก็บรักษา และวัตถุที่เก็บรวบรวมในระยะแรกมักเกี่ยวกับจำพวกงานทางศิลปะและหลักฐานทางโบราณคดีเพื่อสนับสนุนอารยธรรมเบื้องต้น

2. การจำแนกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying) คือ การจำแนกประเภทวัตถุให้ถูกต้องและแน่นอนตามลักษณะทางกายภาพ อายุ รูปแบบ สมัยที่มา แหล่งกำเนิด หากไม่สามารถตรวจสอบได้ อาจทำการค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติม โดยวิธีเปรียบเทียบและทดลองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้กับวัตถุนั้นได้ศึกษาตัวอย่างของวัตถุแต่ละชิ้นที่ได้รับ นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ยังจะต้องให้บริการแก่ประชาชนในเรื่องการตรวจสอบวัตถุและข้อเท็จจริงทางวิชาการอีกด้วย รวมทั้งเจ้าหน้าที่และนักวิชาการในพิพิธภัณฑ์จะต้องศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในเรื่องที่ตนสนใจ เพื่อยกระดับพิพิธภัณฑ์ของตนให้เสมือนสถานบันการศึกษา สถาบันหนึ่งสร้างสรรค์ความรู้ทางวิชาการ และเป็นที่ยึดถือแก่ประชาชนทั่วไป (จิรา จงกล,2532)

3. การทำบันทึกหลักฐาน(Recording) การจัดรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักฐานวัตถุที่รวบรวมไว้แล้วจัดลงในป้ายหรือสลากใส่ลงบนวัตถุ ตู้ใส่วัตถุ และจำเป็นจะต้องบันทึกหลักฐานไว้ในทะเบียนใหญ่ ซึ่งจะแสดงถึงสิ่งที่รวบรวมมานั้นทั้งหมด ตามลำดับวันเดือนปี

หรือบันทึกในเล่ม สมุดเป็นชุด ๆ เช่นเดียวกับเรื่องราวที่ได้ลงทะเบียนไว้และลงตามลำดับวันเดือนปีเช่นเดียวกันและจะได้รับความสะดวก เมื่อมีสารบัญที่บันทึกตัวอย่างแต่ละชั้นลงบนบัตรซึ่งมีเรื่องราวต่าง ๆ ของวัตถุในบัตรนั้นซึ่งมีการนำไปเก็บไว้ที่ปลอดภัย

4. การสงวนรักษา (Preservation) การเก็บรักษาวัตถุต่าง ๆ ต่อการทำลายทางฟิสิกส์หรือการเสื่อมทางเคมีหรือการคุกคามโดยพวกคอนทริยสาร ซึ่งจะมีวิธีการเก็บรักษาวัตถุต่าง ๆ ตามแต่ลักษณะของวัตถุนั้น ๆ รวมทั้งการซ่อมแซมเมื่อเกิดการชำรุดเสียหาย

5. การรักษาความปลอดภัย (Security) การสงวนรักษาให้ปลอดภัยจากการเสื่อมชำรุดตามกาลเวลา และคุ้มครองความปลอดภัยจากโจรและอัคคีภัย โดยระบบรักษาความปลอดภัยที่เหมาะสมกับประเภทของพิพิธภัณฑ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งรวมไปถึงการบรรจุภาชนะส่งวัตถุและการควบคุมจำนวนวัตถุให้เหมาะสมกับสถานที่ที่จัดแสดง

6. การจัดแสดง (Exhibition) การจัดแสดงเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างความสนใจให้แก่ผู้ชม ให้เกิดการคิดเปรียบเทียบกันระหว่างสิ่งใกล้เคียงและสร้างความนึกคิดของคนทั้งกลุ่ม การจัดนั้นจะต้องทำให้สะดุดตาของผู้ชมและผู้ผ่านไปมา รวมทั้งก่อให้เกิดความสนใจที่จะเข้ามาพิจารณาอย่างใกล้ชิด ๆ การจัดแสดงต้องใช้ความรู้ทางธรรมชาติและใช้จิตวิทยาในการออกแบบ ตลอดจนความชำนาญในการจัดวัตถุชนิดต่าง ๆ จุดมุ่งหมายของงานจัดแสดง ต้องใช้เทคนิคในการจัดห้องแสดง การใช้สีทางศิลปะประกอบด้วยเครื่องประดับและเครื่องตกแต่ง สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้

ไอส์เนอร์ และ ดอบส์ (Eisner and Dobbs, 1998) และ นิคม มูลิกะคามะ (2536) กล่าวว่า การจัดนิทรรศการต้องมีวัตถุประสงค์ของการจัดแสดง คำนึงถึงเนื้อหา กิจกรรมทางการศึกษาและอาจใช้สื่อต่าง ๆ มาประกอบการจัดแสดงได้ เช่น สไลด์ วิดีทัศน์ เอกสาร หุ่นหรือโมเดล เอกสาร และคำบรรยาย

ฮูเปอร์-กรีนฮิลล์ (Höoper-Greenhill, 1991) กล่าวว่า การจัดนิทรรศการเป็นกระบวนการสื่อสารที่สำคัญ และนิทรรศการเป็นช่องทางสื่อสารที่สามารถทำให้การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพช่องทางหนึ่ง เพราะนิทรรศการเป็นสื่อที่สามารถเห็นด้วยตา ผู้ชมจะมีเวลาให้พิจารณาและทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระ รวมทั้งวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อสารด้วย

7. การบริการทางการศึกษา (Education Service) สิ่งที่ผู้จัดแสดงจะต้องกระทำในการจัดแสดงงานต่าง ๆ คือ การสร้างความรู้สึกของผู้ชมให้เกิดความอยากเห็นต่อสิ่งที่จัดแสดง และความอยากรู้อยากเห็นนี้จะทำให้ได้รับคำตอบเป็นที่น่าพึงพอใจ ความอยากรู้อยากเห็นไม่ควรจำกัดเฉพาะตัวอย่างชิ้นเดียวต่อหน้าท่านผู้ชม แต่ควรจะมากกว่านั้น ซึ่งการสร้างความรู้ทางการศึกษาเหล่านี้ สามารถนำไปใช้ได้ถึงปัญหาการรับรู้ของคนตามความรู้สึกในทางศิลปะ

ความนึกคิดและอุดมคติ การจัดแสดงตัวอย่างวัตถุเป็นกลุ่มและมีคำอธิบายประกอบ เป็นการสอบผู้ชมถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ และนี่เป็นจุดมุ่งหมายของพิพิธภัณฑ์ที่จะให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้ชมจนถึงที่สุด

8. การประชาสัมพันธ์ (Public Relation) การบริการที่ทำให้เกิดความสะดวกรสบายและความพึงพอใจแก่ผู้ชม รวมทั้งการสร้างภาพพจน์และความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับประชาชนถือว่าการประชาสัมพันธ์ทั้งสิ้น ซึ่งงานประชาสัมพันธ์ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ เช่น การจัดทำสมาชิกหรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (โลจนา มโนทัย, 2543) การเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชม บริการให้ความสะดวกสบายแก่ผู้ชม ร้านค้า การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ฯลฯ โดยเฉพาะการโฆษณาประชาสัมพันธ์จะทำได้โดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เทปโทรทัศน์ การแสดงต่าง ๆ (จิรา จงกล, 2532) และการสารสนเทศ (Wolins, I, 1985) เพื่อเข้าถึงผู้ชมทุกระดับได้ง่ายยิ่งขึ้น

9. การประเมินผล (Evaluation) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกระดับ จำเป็นต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาระบบบริหารและการจัดการ รวมทั้งสามารถตรวจสอบได้โดยการประกันคุณภาพภายใน (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2543) และในฐานะที่พิพิธภัณฑ์ก็คือเป็นสถาบันการศึกษานอกระบบอย่างหนึ่ง จึงมีควรมีระบบการประเมินผลมาใช้เพื่อพัฒนาความพร้อมของบุคลากร การบริหาร การปฏิบัติงาน งานวิชาการ และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ (ศิวิลีย์ ภูเพชร, 2538) ซึ่งพ้องกับวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2539) ที่กล่าวว่า การดำเนินงานที่มีเป้าหมายชัดเจน มีระบบการดำเนินงานที่ตรวจสอบได้ จะเป็นส่วนช่วยให้การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนและได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐและประชาชนต่อไป

ฮูเปอร์-กรีนฮิลล์ (Hooper - Greenhill, 1991) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการประเมินผลพิพิธภัณฑ์เอาไว้ว่า พิพิธภัณฑ์ควรมีการประเมินผลการดำเนินงานจากผู้ชม โดยวิเคราะห์จากผู้ชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์ เพื่อการพัฒนาด้านการบริการการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการของผู้ชม ทั้งยังสามารถพัฒนาด้านต่าง ๆ เพิ่มเติมอีกด้วย และจิรา จงกล (2532) ก็มีความเห็นสอดคล้องว่า การประเมินผลหรือการศึกษาความคิดเห็นหรือความต้องการของผู้ชมกลุ่มต่าง ๆ จะเป็นข้อมูลในการปรับปรุงกิจกรรมและการจัดบริการให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการวิจัยจากผู้ชมนั้นต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย ทั้งการสำรวจ สัมภาษณ์ และสัมภาษณ์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ในการรวบรวมวัตถุ จำแนกประเภทและศึกษาวิจัย ทำบันทึกหลักฐาน สงวนรักษา รักษาความปลอดภัย จัดแสดง บริการทางการศึกษา ประชาสัมพันธ์ และประเมินผล ล้วนเป็นบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันการศึกษานอกระบบ ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนทุกระดับชั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ พิพิธภัณฑ์ในอนาคตจึงถือเป็นเสมือนแหล่งการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอด

ชีวิต และการปลูกฝังการใช้พิพินธ์อย่างถูกต้องด้วยการให้บริการการศึกษาแก่เยาวชนอย่าง ถูกวิธี จะช่วยให้พิพินธ์เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งช่วยพัฒนาศักยภาพ และทักษะด้านต่าง ๆ ของเยาวชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตได้

2.4 พิพินธ์กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

"การศึกษา" ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้าง องค์ความรู้ขึ้นเกิดจากจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าวได้ถูกแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่ แน่นนอน
2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุด มุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการ ศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความ ต้องการของบุคคลในแต่ละกลุ่ม
3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตาม ความสนใจศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพ แวดล้อมสื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ โดยให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็ผลการศึกษาจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

ในที่นี้ "การศึกษาตลอดชีวิต" หมายถึง การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสาน ระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถ พัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบโรงเรียน มิใช่แต่เพียงการเรียนรู้ในโรงเรียนเท่านั้นเราสามารถเรียนรู้ได้ในแหล่งการเรียนรู้ที่แวดล้อมผู้เรียนและโรงเรียนได้ทุกแห่ง

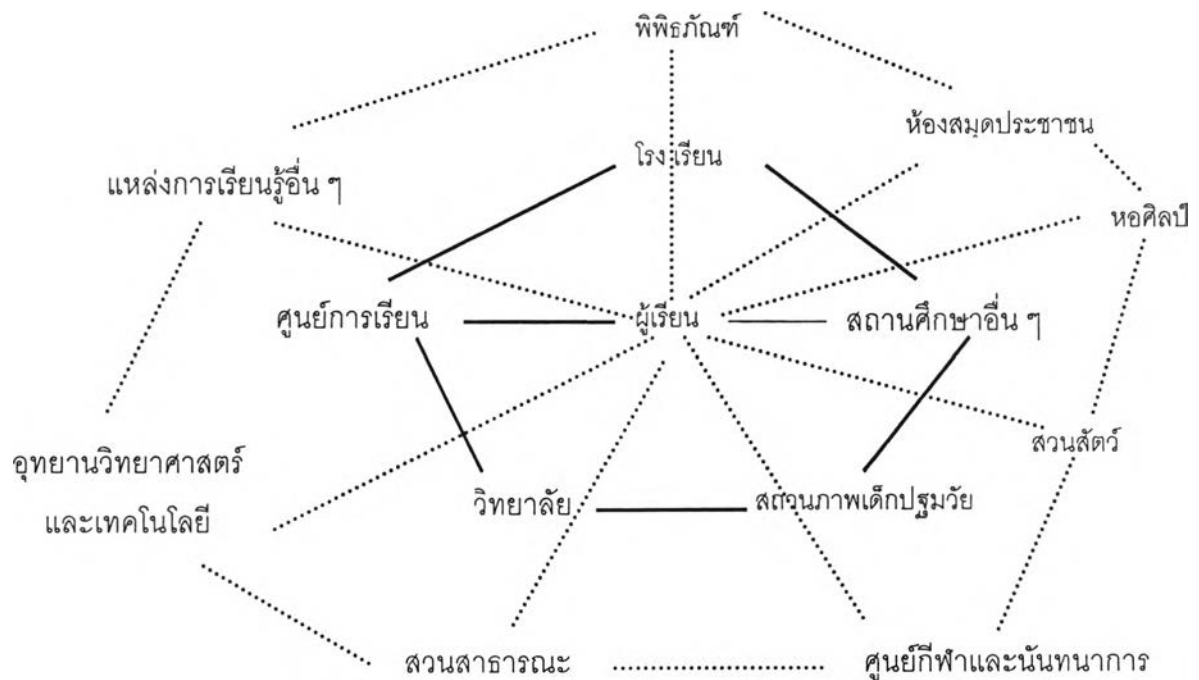
ดังนั้นคำว่า “แหล่งการเรียนรู้” หมายถึง สถานที่ที่เป็นแหล่งข้อมูลและก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ,2542)

คำว่า “พิพิธภัณฑ์” จึงถูกมองในฐานะแหล่งการเรียนรู้แก่ประชาชน ซึ่งตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้พิพิธภัณฑ์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในฐานะแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่รัฐต้องส่งเสริมและจัดตั้งดัง มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

ในทำนองเดียวกันพิพิธภัณฑ์สามารถเข้ามาเป็นศูนย์การเรียนรู้ระดับปฐมวัยและระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งเป็นแหล่งกลางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ดังปรากฏในมาตรา 18 ข้อ 3 ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์การชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การเอกชน และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด และ มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์การชุมชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้

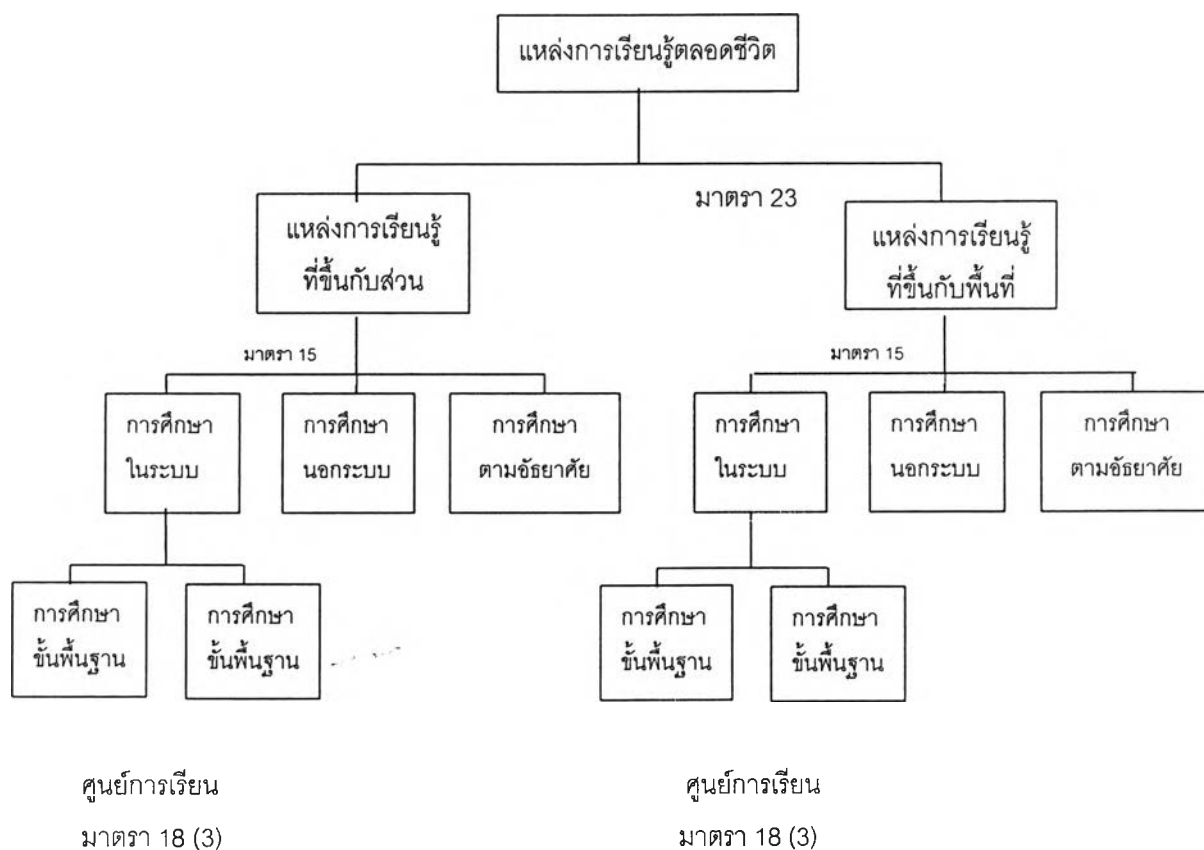
ดังนั้น ความหมายตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พิพิธภัณฑ์ จึงเป็นแหล่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้เรียนในทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งเป็นสถาบันที่สามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก แผนภูมิที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสถานศึกษาและแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แผนภาพที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน สถานศึกษา และแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 12)

แผนภาพนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสถานศึกษาและแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ตลอดเวลา แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังกล่าว ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ สวนสถานศึกษา ได้แก่ สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ วิทยาลัย สถาบันมหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษาหรือ หน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชน ที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

แผนภาพที่ 6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับการบริหาร
และการจัดการศึกษาของรัฐและระบบการศึกษา

แผนภาพที่ 6 นี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับการบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ ที่แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลาง บริหารและจัดการโดยกระทรวงศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ และส่วนที่บริหารและจัดการศึกษาโดยเขตพื้นที่และระบบการศึกษาที่แบบเป็น 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษิตตามอัธยาศัย (มาตรา 15)

หากพิจารณาถึงเนื้อหาในแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งที่ขึ้นกับส่วนกลางและเขตพื้นที่จะพบว่าในมาตรา 23 ที่เน้นความสำคัญของความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาใน 5 เรื่อง ได้แก่

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
 2. ความรู้และทักษะ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
 3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลป วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
 4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
 5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
- เนื้อหาความรู้ทั้ง 5 ดังกล่าว เมื่อผนวกกับความสามารถในการให้บริการการศึกษาแก่ผู้เรียน สามารถแบ่งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เป็น 2 ส่วน คือ แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ขึ้นกับส่วนกลาง ซึ่งมีเนื้อหาที่มีความเป็นสากลสูงและให้บริการทางการศึกษาแก่คนหมู่มาก ในขณะที่ แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ขึ้นอยู่กับเขตพื้นที่ มีเนื้อหาหนักไปในเรื่องของท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการการบริการทางการศึกษาของคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

หากพิจารณาถึงความเชื่อมโยงของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต กับระบบการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การเชื่อมโยงดังกล่าว โดยเฉพาะระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในมาตรา 18 (3) แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีศักยภาพสามารถจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานอาจดำเนินการได้ในฐานะศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้มีสถานภาพเป็นสถานศึกษาตามมาตรา 4 ที่สามารถจัดการศึกษาในรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ (มาตรา 15)

2.5 บทบาทของพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อระบบโรงเรียน

พิพิธภัณฑ์ที่มีใช้เพียงสามารถให้ความรู้ภายในตัวพิพิธภัณฑ์เท่านั้น พิพิธภัณฑ์ถือว่าการบริการสื่อการสอนเป็นการบริการและให้การศึกษาอีกอย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน

การศึกษาของนักเรียนในปัจจุบันต้องการศึกษานอกสถานที่มาก และพิพิธภัณฑ์สถานก็เป็นสถานที่หนึ่งที่สำคัญกับโรงเรียน ซึ่งจะทำให้เป็นประโยชน์ได้หลายทาง เช่น

1. การนำนักเรียนไปชมพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจในบทเรียน ซึ่งอาจมีได้ในโอกาสต่าง ๆ
2. การใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นจุดสนใจในการเรียนแบบโครงการ
3. การยืมวัสดุจากพิพิธภัณฑ์สถานมาใช้เป็นอุปกรณ์การสอน

หลักสูตรในปัจจุบันก็คือ การจัดประสบการณ์แก่นักเรียนโดยคำนึงถึงความสามารถและอายุของเด็ก และแม้ว่าพิพิธภัณฑ์สถานจะไม่ใช่นักเรียนผู้ทำหลักสูตร แต่โดยเหตุที่ต้องจัดกิจกรรมการศึกษาช่วยโรงเรียน จึงจำเป็นต้องทราบหลักสูตรต่าง ๆ อันเป็นหลักทฤษฎีและหลักสูตรที่ใช้เฉพาะในชุมชนที่พิพิธภัณฑ์สถานให้บริการ อย่างไรก็ตามพิพิธภัณฑ์สถานในหลายประเทศได้มีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตรของโรงเรียนด้วย กล่าวคือ เจ้าหน้าที่การศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถานจะได้รับเชิญเป็นกรรมการร่างหลักสูตรและจัดทำแบบเรียนด้วยวิธีการนี้ได้ประโยชน์มาก ทำให้ผู้ร่างหลักสูตรทราบว่า จะใช้พิพิธภัณฑ์สถานเพื่อประโยชน์การศึกษาของโรงเรียนอย่างไร และเจ้าหน้าที่ก็ได้ทราบความต้องการ ความมุ่งหมาย ตลอดจนเนื้อหาของหลักสูตรโดยละเอียดและชัดเจนง่ายแก่การจัดบริการแก่โรงเรียน (จิรา จงกล, 2532)

ในขณะเดียวกันโรงเรียนก็จำเป็นต้องมีการติดต่อประสานงานกับทางพิพิธภัณฑ์สถานด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากรายงานการวิจัยดังกล่าวต่อไปนี้

ครูผู้สอนควรมีส่วนร่วมในขอบเขตของพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะบ้าง เช่น การสื่อสารกับเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโปรแกรมของทางพิพิธภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แน่ใจว่าคณาจารย์กับงานศิลปะที่แสดงแบบถาวรและโปรแกรมชั่วคราวที่ให้บริการ ซึ่งจะทำให้ง่ายในการบูรณาการประสบการณ์ในพิพิธภัณฑ์เข้ากับการสอน นักการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ต้องการทราบหลักสูตรที่ใช้อยู่ในขณะนั้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อที่จะช่วยให้พวกเขามองเห็นแนวโน้มทางการศึกษาและการปฏิรูป ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะสามารถวางแผนการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์และแหล่งข้อมูลทางการสอน ซึ่งจะรวมถึงการติดต่อเชื่อมโยง เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การติดต่อกับครูผู้สอนคนอื่น ๆ จะทำให้เกิดความคุ้นเคยกับโปรแกรมและวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์ ประชากรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนของผู้บริหาร และเห็นว่าผู้บริการเป็นผู้ที่ริเริ่มการร่วมมือระหว่างทั้งสองสถาบัน เช่น การให้ครูไปฝึกงานกับนักการศึกษาในพิพิธภัณฑ์อย่างน้อย 1 วันต่อปี (Berry, 1998:11)

ภายหลังจากการทัศนศึกษาในพิพิธภัณฑ์แล้ว แอมโบรซและเพน (Ambrose and Paine, 1993:39) ยังแนะนำให้ทำกิจกรรมต่อเนื่องจากการเยี่ยมชมว่า ถ้าการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ถูกจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจากงานที่นักเรียนทำในห้องเรียนแล้ว ดังนั้นก็น่าจะมีงานต่อเนื่อง

หลังจากการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ด้วย เช่น การจัดแสดงนิทรรศการ การเขียนบทละคร การจัดการแสดงละคร เต้นรำ ดนตรี ทำประติมากรรม งานหัตถกรรม งานศิลปะที่เลียนแบบจากพิพิธภัณฑ์

ก้าวแรกในการสร้างความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์และโรงเรียนคือ การให้การสนับสนุนความเข้าใจและการสื่อสารระหว่างทั้งสองสถาบันให้ดีขึ้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการจัดตั้งศูนย์ความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์ และโรงเรียนขึ้น และทางศูนย์ได้ตั้งโปรแกรมพิเศษขึ้นที่สถาบันนอร์เท็กซัสเพื่อนักการศึกษาทางทัศนศิลป์ โดยการสร้างสถาบันการฝึกอบรมครูมาเป็นเวลา 5 ปี และได้รับเงินทุนจาก Getty (ตั้งแต่ปี 1995-1997) ซึ่งศูนย์นี้จะเก็บข้อมูลต่าง ๆ เพื่อความสำเร็จของโปรแกรมความร่วมมือระหว่าง 2 สถาบัน เช่น เป็นที่ทำการวิจัย เก็บรักษาข้อมูลพื้นฐาน และทำให้ข้อมูลเหล่านี้ผ่านไปยังผู้ที่ต้องการด้วยการพิมพ์หรือเครือข่ายทางอิเล็กทรอนิกส์ (Berry, 1998)

สรุปว่าโรงเรียนสามารถให้ความร่วมมือกับทางพิพิธภัณฑ์ได้โดยให้ข้อมูลทางการศึกษาและความก้าวหน้าของหลักสูตรแก่พิพิธภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อความสะดวกและประสิทธิภาพในการใช้และการวางแผนการนำชมพิพิธภัณฑ์

2.6 ความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์และโรงเรียน

ซานทาวดากี้ (Xanthoudaki ,1997) พบว่าระหว่างการสอนศิลปะศึกษาในโรงเรียนและการเยี่ยมชมห้องแสดงภาพหรือพิพิธภัณฑ์นั้น มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างมาก

วิลสัน (Wilson, 1997 อ้างถึงใน Berry, 1998) กล่าวว่า โครงการผู้มีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดจะต้องเป็นการร่วมมือกันจากทั้งสองฝ่าย แบ่งความเป็นเจ้าของโปรแกรมการศึกษาร่วมกัน และยังเน้นว่าไม่ว่าจะเป็นนักการศึกษาที่ใดก็ควรคำนึงถึงในแต่ละแง่ของการศึกษา ที่จะช่วยเสริมประสบการณ์ของนักเรียนทั้งสิ้น

ฮอร์ด (Hord, 1986 อ้างถึงใน Berry, 1998) ได้แบ่งว่า ความร่วมมือเกิดจากองค์กรหรือบุคคลที่แตกต่างกันสองฝ่ายหรือมากกว่าเห็นด้วยในการที่จะร่วมมือกันทำงานในโครงการ ๆ หนึ่งด้วยการหวังผลประโยชน์ในภายภาคหน้า และยังสามารถรูปแบบที่จำเป็นในการร่วมมือกันไว้ว่าเป็นการแบ่งปันความสนใจและบอกความต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบ ให้เวลาในขั้นตอนการจัดการกระตือรือร้นที่จะรับรู้รับทราบด้วยจิตวิญญาณแห่งการร่วมมือ มีการสนทนาที่ต่อเนื่อง มีข้อมูลอย่างสม่ำเสมอซึ่งรวมถึงพนักงานและเงินทุนด้วย ละวางการควบคุมตัวเองเพื่อลดความเสี่ยง หมั่นตรวจสอบความเข้าใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีลักษณะส่วนตัวที่มีความอดทน ความยืดหยุ่นต่ออุดมการณ์และมีความมุ่งหมายที่จะแบ่งปัน

เซพพาร์ด (Sheppard, 1993 อ้างถึงใน Berry, 1998) ได้เน้นถึงความสัมพันธ์ของการร่วมกันระหว่างบุคลากรของพิพิธภัณฑสถานและโรงเรียน และชี้ให้เห็นว่านักการศึกษาในโรงเรียนรู้จักความสามารถของนักเรียนได้ดีกว่า ในขณะที่นักการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานมีความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะในพิพิธภัณฑสถานมากกว่า

ในกลุ่มประชากรที่ศึกษา วอลซ์-ไพเพอร์ (Walsh – Piper, 1989) เห็นว่า ส่วนใหญ่นักการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานจะเป็นผู้เริ่มติดต่อแบบเป็นส่วนตัวก่อน เพื่อที่จะขอความร่วมมือและชักนำนักเรียนให้เข้าร่วมในการวางแผนสนับสนุน ส่วนที่สำคัญที่สุดในการร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑสถานและโรงเรียนคือความชัดเจนของจุดมุ่งหมายที่จะต้องจัดตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อที่แต่ละฝ่ายจะได้เข้าใจถึงความต้องการในผลลัพธ์ที่แต่ละฝ่ายตั้งความหวังไว้ ความแตกต่างของมุมมองระหว่างสองกลุ่ม (ครูผู้สอนและนักการศึกษาในพิพิธภัณฑสถาน) อุปสรรคต่อความสำเร็จในการร่วมมือคือ นักการศึกษาในพิพิธภัณฑสถาน) อุปสรรคต่อความสำเร็จในการร่วมมือคือ นักการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานขาดความเข้าใจถึงความต้องการและการฝึใจในงานของครูผู้สอน มาตรฐานการสอนที่แตกต่างกัน และขาดการฝึกอบรมครูที่เพียงพอ

เมื่อโปรแกรมถูกจัดขึ้น ผู้ร่วมมือของทั้งสองฝ่ายก็ต้องรักษาเป้าหมายเดิมของโครงการนั้น ๆ ไว้ให้ได้ การฟังความคิดเห็นของกันและกันและคงไว้ซึ่งความเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน ขั้นตอนการร่วมมือกันนี้ต้องการเวลา ความตั้งใจ การติดต่อสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ มีความยืดหยุ่นต่ออุดมการณ์ และความอดทน (Berry, 1998)

แอมโบรซและเพน (Ambrose and Paine, 1993) เห็นว่า ครูผู้สอน ภัณฑารักษ์และผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ควรร่วมกันวางแผนการจัดทัศนศึกษาภายในพิพิธภัณฑสถาน และครูผู้สอนควรเข้าชมพิพิธภัณฑสถานก่อนนำนักเรียนเข้าชมและควรมีการจองเวลาล่วงหน้าก่อนการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานควรจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของงานที่นักเรียนทำอยู่แล้วที่ตรงเรียน และควรมีการเตรียมนักเรียนจากในห้องเรียนก่อน เพื่อนักเรียนจะมีความพร้อมเมื่อไปถึงพิพิธภัณฑสถานและรู้ว่าต้องทำอะไรอย่างไรในการหาแนวคิดใหม่ ๆ ถึงแม้ว่าผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของพิพิธภัณฑสถานจะเป็นผู้นำในการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานก็ตาม ครูผู้สอนก็ควรติดตามร่วมไปด้วยตลอดการชมพิพิธภัณฑสถาน เพื่อจะได้สามารถนำไปจัดงานหรือกิจกรรมในห้องเรียนที่ต่อเนื่องจากการชมพิพิธภัณฑสถานครั้งนั้น

แอมโบรซและเพน (Ambrose and Paine, 1993) ยังชี้ให้เห็นว่า การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครูผู้สอนของโรงเรียนในห้องถิ่นเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน (ผู้จัดการ) ต้องคำนึงถึงเช่นกัน เพื่อการสื่อสารถึงความก้าวหน้าของพิพิธภัณฑสถานและการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑสถาน ในทางกลับกันเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานก็ควรจะต้องทราบถึงความก้าวหน้าของโรงเรียนด้วยและทุก พิพิธภัณฑสถานควรจัดการฝึกอบรมให้แก่ครูผู้สอนจากโรงเรียนในห้องถิ่น

อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และควรจัดขึ้นภายในพิพิธภัณฑสถานโดยมีผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของพิพิธภัณฑสถานเองเป็นผู้นำ การจัดอบรมครั้งนี้ควรให้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานทุกคนเข้าร่วมด้วย เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูโรงเรียนและเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถาน การจัดอบรมครั้งนี้ควรมีการวางแผนอย่างระมัดระวังและอาจมีเด็กนักเรียนเข้าร่วมมามีส่วนร่วมในการอบรมก็ได้ รวมทั้งพิพิธภัณฑสถานอาจช่วยบริการครูผู้สอนในการใช้สื่อการสอนของพิพิธภัณฑสถานด้วยก็ได้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของพิพิธภัณฑสถานและความต้องการของโรงเรียนในท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า ความร่วมมือจากทั้งโรงเรียนและพิพิธภัณฑสถานมีความสำคัญต่อการทัศนศึกษาในพิพิธภัณฑสถานอย่างมาก การสื่อสารระหว่างสององค์กรอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้การทัศนศึกษาแต่ละครั้งประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์มากขึ้น

2.7 ความแตกต่างทางการเรียนการสอนในพิพิธภัณฑสถานกับการเรียนการสอนแบบปกติ

ในปี 1984 ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการพูดถึงความแตกต่างระหว่างธรรมชาติของการรู้ในพิพิธภัณฑสถานศิลปะและการสอนศิลปะในโรงเรียน ข้อแตกต่างที่ชัดเจนมากที่สุด คือ การวางแผนและช่วยเวลาในการสอน ซึ่งการสอนในโรงเรียนสอนแบบห้องเดี่ยวภายในห้องเท่านั้น (Self-Contained classroom) และมีระยะเวลาหลายเดือน การสอนแบบนี้เป็นวิธีการที่นักเรียนมีความคุ้นเคยอยู่แล้ว ส่วนการเรียนในพิพิธภัณฑสถานเป็นส่วนที่จัดการเรียนการสอนในที่สาธารณะและใช้งานศิลปะเข้ามาแทนที่อุปกรณ์การสอนที่ใช้ในห้องเรียน แต่ครูผู้สอนยังคงคาดหวังกับการสอนแบบดั้งเดิม และต้องการให้นักเรียนมีพฤติกรรมแบบในห้องเรียน รวมทั้งครูผู้สอนยังนิยมใช้วิธีการสอนแบบในห้องเรียนใช้กับในพิพิธภัณฑสถานด้วย จึงทำให้โอกาสเรียนรู้ในพิพิธภัณฑสถานลดประสิทธิภาพที่พึงมีลง (Zeller, 1985)

แอมโบรซและเพน กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับพื้นฐานทางด้านพิพิธภัณฑสถานว่า เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานควรมีการพูดคุยกับครูผู้สอนก่อนการเยี่ยมชม เพื่อป้องกันการถามคำถามแบบการทัศนศึกษาทั่วไปของครูผู้สอน และรักษาเวลาอันมีค่าของนักเรียนในพิพิธภัณฑสถานให้ได้มากที่สุด (Ambrose and Paine, 1993)

ฮิคส์ ชี้ให้เห็นว่า พิพิธภัณฑสถานและการเรียนในห้องเรียนต่างกันและวิธีที่จะจัดการด้านการสอนในโรงเรียนได้นำเสนอเนื้อหาและมโนทัศน์ ด้วยการสื่อสารทางการสนทนาตามแบบที่แผนเป็นมา ส่วนการเรียนในพิพิธภัณฑสถานได้เรียนรู้ผ่านรูปร่างของวัตถุเป็นหลักและไม่เน้นกระบวนการที่เป็นแบบแผน ซึ่งวิธีนี้จะสร้างความสนใจ แนวคิด และประสบการณ์แก่ผู้เรียนได้มาก ดังนั้นโปรแกรมการร่วมมือที่ดีจะช่วยผสานข้อดีของทั้งสองฝ่ายได้ (Hicks, 1986 อ้างถึงใน Berry, 1988)

แต่ความคิดในประเด็นนี้ก็มิได้มีผู้ไม่เห็นด้วย เช่น วิลเลียม ซึ่งว่า หลักสูตรการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานเป็นการสอนผู้ชมด้วยวัตถุ ดังนั้นเจ้าหน้าที่ในพิพิธภัณฑสถานจึงควรมุ่งความสนใจให้แก่พิพิธภัณฑสถาน อย่างหวังที่จะนำการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานไปเข้าร่วมกับการเรียนการสอนปกติในโรงเรียน เช่น รูปแบบหลักสูตร หนังสือแบบเรียน ทฤษฎี การเรียนรู้ที่ใช้ในปัจจุบัน ฯลฯ หรืออิงโปรแกรมของพิพิธภัณฑสถานเข้ากับรูปแบบและทฤษฎีที่ถูกผลิตขึ้นมาให้เข้ากับโรงเรียน เพราะการกระทำเหล่านั้นจะให้ประโยชน์ (ความรู้ ทักษะ แนวความคิด ความสนุกสนานกับพิพิธภัณฑสถาน และการเรียนรู้ประสบการณ์แบบตลอดชีวิต) แก่นักเรียนน้อยมาก (William, 1981 อ้างถึงใน Zeller, 1985)

แอนดรูว์กับเอเชีย และกอทท์ฟรีด กล่าวว่า ถ้านักเรียนเข้าใจพิพิธภัณฑสถานว่าเป็นสิ่งอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการเป็นห้องเรียนที่สอง นักเรียนจะมีความสนุกสนาน มุ่งที่จะเล่น ทดลองประสบการณ์ใหม่ ๆ ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสามารถสืบเสาะค้นหาและค้นพบได้ตามใจตนเอง รวมทั้งได้แสดงความต้องการของตนเองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญของการศึกษาในพิพิธภัณฑสถาน (Andrew and Asia, 1979; Gottfried, 1980 อ้างถึงใน Zeller, 1985)

เฟลัด ระบุว่า การใช้พิพิธภัณฑสถานเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสอนหรือนำมาใช้ในการขยายการเรียนการสอนให้อยู่นอกห้องเรียนนั้น เป็นสัญญาณบอกนักเรียนว่า "พิพิธภัณฑสถานไม่ใช่ที่ที่จะมาด้วยความสมัครใจ" (Floud, 1952 1980 อ้างถึงใน Zeller, 1985)

กูเรียน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การให้การศึกษาในพิพิธภัณฑสถานถูกทำให้เหมือนกับ พิพิธภัณฑสถานยังคงเป็นห้องเรียนอยู่ แทนที่จะให้ความแตกต่างและแสดงถึงบรรยากาศการเรียนรู้ออกแบบเฉพาะตัวของพิพิธภัณฑสถานเอง (Gurian, 1982 อ้างถึงใน Zeller, 1985)

โอเพนไฮเมอร์ และนิวตันกับซิลเวอร์ เชื่อว่า การเรียนในโรงเรียนและการเรียนในพิพิธภัณฑสถานนั้นเป็นเส้นขนาด พิพิธภัณฑสถาน ไม่ใช่เครื่องขยายหรือเครื่องมือสนับสนุนการสอนในโรงเรียน (Oppenheimer: Newson and silver, 1978)

วอลลินส์ เน้นว่า การเรียนการสอนเฉพาะในพิพิธภัณฑสถานควรจะมีหนทาง การเรียน และมีการพัฒนาโปรแกรมการเรียนการสอนให้เกิดขึ้นภายในพิพิธภัณฑสถานเอง ไม่ใช่การใช้กฎข้อบังคับจากภายนอก (โรงเรียน) (Wolins, 1981)

หนังสือเรื่องพิพิธภัณฑสถานในศตวรรษใหม่ ในปี 1984 เน้นว่าโปรแกรมการสอนในพิพิธภัณฑสถานถูกโรงเรียนใช้เป็นส่วนเพิ่มเติมของหลักสูตร และประสบการณ์ภายในพิพิธภัณฑสถานก็เป็นเพียงเครื่องมือเสริม ข้อกำหนดของโรงเรียนต่าง ๆ ก็ทำให้บทบาทของเจ้าหน้าที่ในพิพิธภัณฑสถานลดลง จากความเห็นส่วนใหญ่ที่เพิ่มขึ้นและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า การเรียนการสอนในพิพิธภัณฑสถานแตกต่างสถาบันที่อื่นมาก โดยเฉพาะโรงเรียน และมีความจำเป็นในการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ภายในพิพิธภัณฑสถานสำหรับผู้เข้าชม (Zeller, 1985)

ไวน์แลนด์กับเบนเนท กองทท์ฟรีด วิลลิ่งส์ และฟาซ (Weinland and Bennett, 1984;Gottfried, 1980; Wolins, 1981;Fache, 1982 1980) เห็นพ้องต้องกันว่า ผู้บริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ควรเพิ่มการสนทนากับผู้ชม และเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านการพูดคุยแบบตัวต่อตัว ส่งเสริมความสนุกสนานและกิจกรรมการเล่น ช่วยให้ผู้ชมมีการเรียนด้วยตนเอง ช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ที่ผ่านการเล่น (เล่นไปด้วยเรียนไปด้วย)

แลทซ์ ที่ประเด็นว่า ภัณฑารักษ์อาชีพตั้งข้อสังเกตว่า การมีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มผู้ชมจะใช้เวลามากในการเข้าชมศูนย์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ หรือสวนสัตว์ ดังนั้นจึงเห็นว่าสถานที่เหล่านี้ไม่ใช่ที่ที่จะเสริมข้อมูลความรู้เหมือนอย่างการเรียนรู้อย่างเป็นทางการเป็นระบบในโรงเรียน (Lastsch, et al.,1980 อ้างถึงใน Zeller, 1985)

อากัปกริยาของผู้เข้าชมที่มาเป็นคู่หรือเป็นกลุ่มเพื่อที่เข้ามาพักผ่อนก็คือ ความง่วงวย และสับสนกับการป้อนข้อมูลที่ยากเกินไป และกริยาที่ผู้ชมเลือกชมผลงานตามความพอใจเหล่านี้มีผลมาจากความเคยชินกับการที่เคยได้มาทัศนศึกษาในอดีต การจำได้ว่าพิพิธภัณฑ์คือนบรรยากาศของความสนุกสนานอิสระกับการศึกษานอกโรงเรียน ดังนั้นเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์จึงควรตั้งจุดมุ่งหมายของการทัศนศึกษาเกี่ยวกับเยาวชนในการให้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ให้ชัดเจน (Zeller,1985)

แต่ในทางกลับกัน เบอริร์ ก็ชี้ให้เห็นข้อดีของการทัศนศึกษาในพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่ถูกจัดขึ้นในรูปแบบประหนึ่งห้องเรียนที่สองว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความสำคัญในการรวมการทัศนศึกษาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ในวิชาศิลปศึกษา กลุ่มโรงเรียนพูดกันมากกว่า การทัศนศึกษาในพิพิธภัณฑ์นั้นเป็นการศึกษาต่อเนื่องจากการเรียนในห้องเรียนนั่นเอง และเป็นการจัดหาสถานที่ที่น่าเชื่อถือสำหรับเด็ก ๆ ในการดูงานศิลปะที่เป็นจริง พวกเขายังเสริมว่า ผลจากการจัดพิพิธภัณฑ์ให้เป็นห้องเรียนต่อเนื่องทำให้พิพิธภัณฑ์มีความคุ้นเคยกับหลักสูตรและจัดการสอนให้กับเด็ก ทำให้ขั้นตอนการเรียนรู้ง่ายขึ้นและทำให้การสอนศิลปะในโรงเรียนมีเหตุมีผลมากขึ้น การแลกเปลี่ยนความแตกต่างทางสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งความต้องการของแต่ละสถาบันที่จะเข้าใจคุณลักษณะของอีกฝ่าย คำแนะนำเกี่ยวกับการบริการของทางพิพิธภัณฑ์ที่มีให้กับครูผู้สอน รวมถึงห้องปฏิบัติการรายการของผลงานหรือวัตถุในพิพิธภัณฑ์ การลดค่าสมาชิก และงานเทศกาลต่าง ๆ ทุกโรงเรียนต้องการความช่วยเหลือเรื่องค่ายานพาหนะของนักเรียนและการสนับสนุนทางด้านวัสดุ อุปกรณ์และบริการ เพื่อช่วยเสริมให้วิชาศึกษาและการทัศนศึกษาในพิพิธภัณฑ์แต่ละครั้งมีเหตุผลต่อผู้บริหารและผู้ปกครองมากขึ้น (Berry,1998)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเรียนในพิพิธภัณฑ์แตกต่างการเรียนในโรงเรียนอย่างมาก เนื่องจากการเรียนในพิพิธภัณฑ์เป็นการเรียนผ่านวัตถุในพิพิธภัณฑ์ โดยไม่เน้นกระบวนการเรียน

อย่างเป็นแบบแผน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนไม่รู้สึกลัวพิพิธภัณฑสถานเป็นห้องเรียนที่สอง เกิดความสนุกสนาน และกระตุ้นความสนใจ อย่างไรก็ตามยังมีนักวิจัยบางส่วนที่เห็นว่า พิพิธภัณฑสถานเป็นห้องเรียนต่อเนื่องจากการเรียนในห้องเรียนปกติ

3. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

3.1 ความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น กำลังเป็นกระแสความคิดแนวใหม่ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย แม้ปัจจุบันจะมีพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นตามจังหวัดต่าง ๆ แต่กระนั้นก็ยังเป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนชุมชนและท้องถิ่นจำนวนมากในประเทศไทย ที่ยังขาดแคลนชุมชนคลังภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และการพัฒนาท้องถิ่นของตน

นอกจากพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจะเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นแล้ว พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นเอง ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่น สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ต้องการขยายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.2 ลักษณะเด่นของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

พิพิธภัณฑสถาน คือ สถานที่เก็บรวบรวมและสงวนรักษาสังของเพื่อการศึกษาและให้ความเพลิดเพลินอย่างไรก็ตามพิพิธภัณฑสถานมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากพิพิธภัณฑสถานทั่วไป ดังนี้

3.2.1 ท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่มจัดทำ และดำเนินการพิพิธภัณฑสถานที่แท้จริงจะต้องเกิดจากความต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมช่วยเหลือบ้าง แต่ชาวบ้านจะทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแลรักษา และดำเนินการเอง

3.2.2 เนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นสำคัญ อาจมีการกล่าวถึงสังคมอื่นก็เฉพาะในส่วนที่ท้องถิ่นมีการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอกเท่านั้น

3.2.3 มีความหลากหลาย พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นแต่ละที่จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ช่วยลดทอนการหลงตัวเอง และการดูถูกเหยียดหยาม อันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันของสังคม

3.2.4 เน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ หรือศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

3.3 ประโยชน์ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

3.3.1 เป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษาในระบบที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่น ในขณะที่การศึกษาในระบบหรือการศึกษาของรัฐศึกษาสิ่งที่อยู่ห่างไกลชีวิตประจำวัน การดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจึงช่วยให้เกิดความสมดุลทางการศึกษาอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ

3.3.2 อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยช่วยอนุรักษ์สิ่งของที่มีความหมายทางวัฒนธรรมไม่ให้เกิดกระจายหรือสูญหาย เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้

3.3.3 กระตุ้นให้เกิดสติปัญญาจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่สืบทอดและสั่งสมกันมา ตลอดจนความรู้ที่เกี่ยวกับชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่คนในท้องถิ่นควรจะเรียนรู้ เพื่อรู้จักปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นหรือสังคม

3.3.4 เปิดโอกาสให้เรียนรู้และทำความเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความเคารพใน ความแตกต่างภายในสังคม

3.3.5 ปลุกจิตสำนึกท้องถิ่น ความรักในมาตุภูมิ และปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง รู้ว่าตัวเองมีรากเหง้าเป็นมาอย่างไร ตลอดจนเชื่อมั่นในวัฒนธรรมของตน

3.3.6 ก่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของ "วัฒนธรรม" ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยทำให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน คือสิ่งที่ต้องสงวนรักษา และนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์

3.3.7 เกิดความร่วมมือและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน อันนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง มีศักยภาพที่จะดูแลตนเอง ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการร่วมกันดูแลและรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชนไม่ให้ถูกทำลายหรือแตกสลาย อันเป็นความหมายของการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.3.8 เป็นรากฐานของการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวถือเป็นเพียงผลพลอยได้ที่เกิดจากพิพิธภัณฑ์ ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้ อันเป็นการช่วยลดภาวะการย้ายถิ่นของชุมชน

3.4 บทบาทพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ก่อนที่มนุษยชาติในโลกนี้จะมี "พิพิธภัณฑ์" นั้น ผู้คนในสังคมต่าง ๆ ก็ได้แสวงหาที่ทางสำหรับเก็บของมีค่ามานานแล้ว สถานที่ที่ปลอดภัยที่สุดในการเก็บของมีค่าหลายประเทศในทวีปเอเชีย คือ "วัด" เช่นเดียวกับ "โบสถ์" ในทวีปยุโรปนั้น นอกจากจะเก็บของมีค่าแล้วยังเก็บของแปลก ๆ ไว้อีกหลายอย่างด้วย ฉะนั้นเมื่อเกิดพิพิธภัณฑ์ขึ้น พิพิธภัณฑ์ในระยะแรก ๆ จึงรับหน้าที่ในการเก็บของมีค่าหายากและของแปลก ๆ แทนศาสนสถานเหล่านั้น เรื่อยมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

ในปัจจุบันมีพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นในโลกนี้อย่างมากมาย แต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันในหลายแง่มุม มีตั้งแต่พิพิธภัณฑ์ใหญ่ เช่น Washington's Smithsonian Institution ถึงพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กในกระต๊อบเล็ก ๆ ในหมู่บ้านต่าง ๆ หลายแห่งในโลกนี้ นอกจากขนาดที่แตกต่างกันแล้ว ยังมีความแตกต่างกันในแง่ของวัตถุประสงค์ ในการดำเนินงานอีกด้วย บางแห่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้แต่ความบันเทิงแก่ผู้ชมแต่เพียงอย่างเดียว บางแห่งเป็นสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ไว้อย่างลึกซึ้งเพื่อบริการในการศึกษาค้นคว้าวิจัย นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของ วัตถุประสงค์ซึ่งมีตั้งแต่แมลงจนถึงเครื่องจักรกลในการอุตสาหกรรมแตกต่างกันที่ต้นสังกัด ผู้ดำเนินการ และแตกต่างกันที่กลุ่มเป้าหมายของผู้ชม เป็นต้น แม้ว่าพิพิธภัณฑ์จะมีความแตกต่างกันหลายแง่มุมตามที่กล่าวมาแล้ว แต่สิ่งที่เหมือนกันนั้น คือ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ในอันที่จะจัดเก็บ สงวนรักษา จัดแสดง และให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ สังคม

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา วงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของนานาประเทศทั่วโลกต่างตื่นตัว และมีการปรับปรุงการดำเนินงานทุกด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่สังคมเป็นสำคัญ พิพิธภัณฑ์หลายแห่งในปัจจุบันนี้กลายเป็น "สถาบัน" ที่จัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ และเอื้อประโยชน์ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าว พิพิธภัณฑ์จึงต้องพัฒนาบทบาทของตนให้สมกับเนสถานที่มีคุณค่า สถาบันหนึ่งของสังคม

ในการพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น สิ่งที่พิพิธภัณฑ์แทบทุกแห่งจะต้องตระหนักถึงคือ คุณประโยชน์ที่เป็นผลมาจากการพัฒนานั้น จะต้องตกอยู่กับ คนในท้องถิ่น

สังคม และประเทศชาติ เป็นสำคัญ บทบาทหน้าที่ที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรปรับเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติอาจแบ่งออกได้เป็น 3 บทบาท ดังนี้คือ

1. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาให้สอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนต่าง ๆ ในสังคมอย่างมากมาย เนื่องจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังไม่สัมพันธ์กับความเติบโตทางวัฒนธรรม ประกอบกับความเจริญทางการสื่อสาร ทำให้ท้องถิ่นได้รับข่าวสารจากทุกสื่อ แม้จะมีผลดี คือทำให้ชาวบ้านรู้ข่าวคราวความเจริญด้านต่าง ๆ แต่ในทางกลับกัน ความรู้ "ดีกว่า-ด้อยกว่า" ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อชาวบ้านลดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เกิดความนิยมต่อสิ่งใหม่ที่ได้รับรู้ จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา และปรับวิถีการดำเนินชีวิตตามค่านิยมสมัยใหม่ สภาวะการณ์เช่นนี้จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปได้ในที่สุด

Ambrose, นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นมีหน้าที่หลักในการสงวนรักษานุรักษ์ จัดแสดงและให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว จึงน่าจะมีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความมั่นใจและสามารถสร้างกำลังให้แก่คนในท้องถิ่นสามารถพัฒนาไปได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของตน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น
 2. เป็นองค์กรที่สงวนรักษานุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
 3. มีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
 4. มีบทบาทในการให้บริการการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น
 5. มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น
- #### 2. บทบาททางเศรษฐกิจ

พิพิธภัณฑ์สามารถมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติได้ทั้งในส่วนกลางและในท้องถิ่นต่าง ๆ แม้ว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจจะไม่เด่นชัดเท่าบทบาททางสังคม แต่ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น พิพิธภัณฑ์น่าจะเป็นองค์กรกลางที่สามารถอธิบายถึงความคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี บทบาทที่พิพิธภัณฑ์น่าจะปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น มีหลายอย่าง อาทิเช่น

2.1 บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมภารกิจเดิม (คือการอนุรักษ์) โดยการสร้างห้องสมุดดี ๆ สร้างโรงหนังโรงละคร และเวทีการแสดงต่าง ๆ เพื่อสอดรับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นโอกาสที่จะขอความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชนได้

2.2 บทบาทในอันที่จะส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจของพิพิธภัณฑ์

2.3 บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึก การแสดง เสริมกิจกรรมหลัก

2.4 บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม นอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์แล้ว ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนก็พลอยได้เงินจากนักท่องเที่ยวด้วย

2.5 บทบาทในการสร้างงานที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชนและคนในท้องถิ่น

2.6 บทบาททางการเมือง

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความรู้สึกท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติความเป็นมา พัฒนาการของสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึง "รากเหง้า" และเห็นคุณค่าของท้องถิ่นของตน

ความรู้สึกเช่นนี้จะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึก รักถิ่นและสามารถจรโลงวัฒนธรรมอันดีให้สืบเนื่องต่อไปและยึดคนให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม สร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นตัวประสานและเป็นสื่อกลางในการประสานและเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ให้คนต่างถิ่นเข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นของชุมชนได้อีกด้วย

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสามารถปรับบทบาทของตนให้มีประสิทธิภาพต่อสังคม วัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจและการเมือง ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับนโยบาย การบริการจัดการ และการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง นอกจากนั้นยังต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนในท้องถิ่น และความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชนทั้งในท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และส่วนกลางด้วย

3.5 บทบาทและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการศึกษา

3.5.1 บทบาทความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับโรงเรียน

เป็นความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับโรงเรียนในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ศิรินทิตรา ปัทมคม,2543)

1. ด้านการจัดโปรแกรมการศึกษา
2. ด้านความกระตือรือร้น การแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความสนใจระหว่างสองสถาบัน
3. ด้านระยะเวลาในการดำเนินการล่วงหน้าก่อนการทัศนศึกษา
4. ด้านระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมของนักเรียนล่วงหน้าก่อนการทัศนศึกษา
5. ด้านการตรวจสอบวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งวัตถุประสงค์ของทั้งสองสถาบันจะต้องตรงกัน
6. ด้านการสื่อสารระหว่างครูผู้สอนในโรงเรียนและภัณฑารักษ์ในพิพิธภัณฑ์
7. ด้านการจัดกิจกรรมต่อเนื่องภายหลังจากการทัศนศึกษา เช่น นิทรรศการ ละคร เพลง การผลิตงานศิลปะด้านต่าง ๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนแบบงานในพิพิธภัณฑ์
8. ด้านการอบรมสัมมนาระหว่างบุคลากรในโรงเรียนและภัณฑารักษ์
9. ด้านการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

3.5.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทยกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านนับเนื่องเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีความหมายในเรื่องของการศึกษา เป็นการศึกษาที่จะทำให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักความเป็นมาของตนเองและรู้จักสังคมนิยมวัฒนธรรมของตนเองว่าเป็นอย่างไร การรู้จักตัวเองเช่นนี้เป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งความรักและภูมิใจในท้องถิ่นที่ตนกำเนิด (ศุภย์มานุษยวิทยา,2540)

แอมโบรซและเพน ได้ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีหน้าที่หลักในการสงวนรักษาอนุรักษจัดแสดงและให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรม การนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความ

มั่นใจและสามารถสร้างกำลังให้แก่คนในท้องถิ่น สามารถพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของตน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทในการให้บริการการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น (Ambrose, Tand Paine, C.,1993)

ในต่างประเทศมีโครงการพิพิธภัณฑสถานเคลื่อนที่ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรมในพื้นที่บ้านของชนชาติต่าง ๆ ในโรงเรียนรวมทั้งสามารถกำหนดผลการเรียนรู้ในแต่ละระดับชั้นที่แตกต่างกันด้วย (Still, 1997)

พิพิธภัณฑสถานถือว่าการบริการสื่อการเรียนการสอนและการปรับเปลี่ยนโปรแกรมการสอนในพิพิธภัณฑสถานให้ตรงกับความต้องการในแต่ละท้องถิ่น เป็นการบริการและให้การศึกษาอย่างหนึ่งของพิพิธภัณฑสถาน (Berry, 1998)

เมื่อเรากล่าวถึงกิจกรรมศิลปะศึกษา (ทัศนศิลป์ศึกษา) ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เราควรมองกิจกรรมศิลปะศึกษาที่อยู่นอกเหนือจากการปฏิบัติเพียงด้านเดียว เพราะถ้าเรามองเหตุผลในแง่การสร้างสมประสบการณ์สุนทรีย์ กิจกรรมการเขียนรูประบายสี ละคร ดนตรี ภาพปั้น แกะสลัก โครงสร้าง ฯลฯ น่าจะเป็นเพียงปัจจัยด้านหนึ่ง กิจกรรมอื่น ๆ เช่น การชื่นชมผลงานศิลปะและธรรมชาติ การวิพากษ์วิจารณ์ การผสมผสานทัศนศิลป์กับดนตรีหรืองานกวี การพาไปชมแหล่งศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ย่อมเป็นปัจจัยอีกด้านหนึ่งด้วยเช่นกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ,2540)

พิพิธภัณฑสถานเหล่านี้ส่วนใหญ่มักมีโครงการเชื่อมโยงอย่างสม่ำเสมอและเป็นทางการกับโรงเรียนและหลักสูตรของการศึกษาในระบบ (เรียกว่า outreach education programs) โดยเชิญชวนให้ครูและนักเรียนทั้งชั้นมาเรียนวิชาประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น และศิลปะพื้นบ้านตามเนื้อหาที่พิพิธภัณฑสถานจัดเสนอไว้ และมีการทำคู่มือการเรียนรู้ คู่มือการทดสอบความรู้สำหรับครูและเด็กด้วย และครูสามารถเก็บรวบรวมคะแนนไปใช้ได้ประจำปี (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ,2536)

3.6 ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

ศิรินทิตรา ปัทมคม(2544) ได้รวบรวมปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ด้านบทบาทและหน้าที่เป็นข้อถกเถียงว่าควรเป็นเพียงบริการทางวิชาการหรือเพื่อผลประโยชน์ในการสอนให้ผู้ชมเกิดความรู้โดยตรงและเป็นการเสริมให้บุคคลเกิดความรู้สึกสุนทรีย์ภาพในหัวใจเป็นสำคัญ (Newsom,1975:46-53)

2. ปัญหาด้านการแข่งขันเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวเองให้รองรับกับความต้องการที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว (Newsom,1975:47)

3. ความล้มสัยด้านการบริหารการจัดการซ้ำซากจำเจ การจัดกิจกรรม นิทรรศการ หมุนเวียนมีน้อย เวลาที่เปิดและปิดไม่สะดวกแก่ผู้เข้าชม การให้ข้อมูลความรู้ชนิดที่ศึกษาได้ด้วยตนเองมีน้อย ไม่เป็นอิสระพอ (สถานปฏิรูป 2541: 10)

4. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในยุคที่เศรษฐกิจตกต่ำ ในต่างประเทศพิพิธภัณฑ์หลายแห่ง ต้องปิดตัวเอง หรือปลดพนักงาน ไม่มีเงินหาซื้อผลงานใหม่ หรือสร้างกิจกรรมใหม่ ๆ ทำให้ ชมเขาทั้ง ๆ ที่กิจการพิพิธภัณฑ์เป็นที่น่าสนใจแต่มีปัญหาทางการเงินจึงต้องงดไป และเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหลาย ๆ ประเทศ (Newsom,1975: 50-51) รวมทั้งประเทศไทยก็เกิดขึ้นเช่นกัน

5. มีโครงการและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ตั้งเป้าหมายไว้สูง แต่ไม่มีแผนการรองรับที่จะพัฒนาระบบข้อมูลในการให้บริการทางการศึกษาหรือวางแผนการจัดกิจกรรมทางการศึกษาอย่างชัดเจน (ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง,2544 : 10)

6. ขาดแหล่งเงินทุนให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง, 2544 :10)

7. โดยเฉพาะในส่วนการจัดแสดงที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เมื่อเกิดการชำรุดเสียหาย ก็ขาดงบประมาณในการซ่อมบำรุง (ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง, 2544 : 71)

8. วัตถุที่เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของชาติ จึงมีการเก็บรักษาอย่างเข้มงวด ต้องผ่านระเบียบที่ซับซ้อน จนกลายเป็นทัศนคติไป แม้แนวคิดจะเปลี่ยนไปทัศนคติคงอยู่ (ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง,2544 :71)

9. เนื้อหาและแนวทางในการจัดนิทรรศการ มักมีเวลาในการดำเนินการจำกัด ด้วยเงื่อนไขในระบบการจัดสรรเงินตามปีงบประมาณ และปัญหาเสรีภาพในการนำเสนอเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ (ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง,2544 :71) ขาดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ต่อกันอย่างจริงจัง มีบรรยากาศแห่งการแข่งขันมากกว่าความร่วมมือ (ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง,2544 :72)

4. พิพิธภัณฑสถานของดีเมืองกาฬสินธุ์

ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑสถานของดีเมืองกาฬสินธุ์เริ่มก่อตั้งโดยอดีตผู้ว่าราชการจังหวัด และภริยา นายชัยรัตน์ และ นางเบญจมาศ มาประณีต โดยใช้อาคารศาลากลางหลังเก่าที่ตั้งว่างอยู่ จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นประจำเมืองขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมเรื่องราว นำรู้ทุกด้านของจังหวัดทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรณีโบราณคดี บุคคลสำคัญ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือว่าเป็นของดีประจำเมืองกาฬสินธุ์เอาไว้ ให้ประชาชนและคนรุ่นต่อไปได้ศึกษาหาความรู้ได้

พิพิธภัณฑสถานของดีเมืองกาฬสินธุ์ เปิดทำการเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2544 ในระยะ 2 ปีแรก ยังไม่ได้เปิดกว้างเพื่อการเข้าชมมากนักจนกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนหน่วยงานการดูแลจากเดิมที่ขึ้นตรงกับ สำนักงานจังหวัดเป็นการดูแล ภายใต้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแทน เมื่อประมาณปลายปี 2546

ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานของดีเมืองกาฬสินธุ์ เปิดทำการให้เข้าชมทุกวันไม่เว้นวันหยุดราชการ ตั้งแต่ เวลา 8.00-17.00 น. โดยไม่เก็บบริการการเข้าชมแต่อย่างใด

เนื้อหาและเทคนิคการจัดแสดง ประกอบด้วยห้องจัดแสดง ดังนี้

1. ห้องวิถีชนบท หรือ ห้องวัฒนธรรมนิทัศน์ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน เช่น การทำบุญ การทำมาหากิน การคลอदनบุตร โดยนำเสนอเป็นหุ่นปั้นจำลองที่ขนาดเล็กกว่าคนจริง จัดเป็นฉากละครที่มีเรื่องราวแตกต่างกันออกไป
2. ห้องแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขององค์กรท้องถิ่นของแต่ละอำเภอที่นำไปสู่การทำเมืองกาฬสินธุ์ให้เป็นเมืองแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง มีการนำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละอำเภอมาจัดแสดง ประกอบกับภาพการรวมกลุ่มการทำงานของท้องถิ่นที่สอดคล้องกับนโยบายของทางราชการ
3. ห้องโปงลาง เนื้อหาเกี่ยวข้องกับเครื่องดนตรีประจำจังหวัด มีการนำโปงลางขององค์กรในท้องถิ่นแต่ละอำเภอมาจัดแสดง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้สัมผัสจริงได้เล่นได้โดยอิสระ นอกจากนี้ยังมีประวัติ ศิลปินแห่งชาติปี 2529 สาขาการแสดงพื้นบ้านของ จ.กาฬสินธุ์ นาย เปลื้อง ฉายรัศมี ที่รังสรรค์โปงลางขึ้นมาจนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังมีภาพโปงลางจัดแสดงบนผนังห้องด้วย

ปัจจุบันห้องนี้ได้ถูกแทนที่โดยห้องวิถีชนบท หรือวัฒนธรรมนิทัศน์ที่ขยายออกมาจากเดิม โปงลางทั้งหมดถูกจัดแสดงบนพื้นที่ทางเดินของบริเวณชั้น 1 ของอาคาร ที่เปิดโอกาสให้เล่นได้เหมือนเดิม

4. ห้องเจ้าเมือง เนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระยาชัยสุนทรเจ้าเมืององค์แรกของ จังหวัดกาฬสินธุ์ พระชายา และพระญาติ ตลอดจนเชื้อสายที่เป็นลูกหลานที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน มีรูปปั้นและรูปแกะสลักของเจ้าเมืองและพระญาติ แผนผังแสดงสายสกุลที่สืบทอดมาจากพระชัย สุนทร และวัตถุโบราณ เช่น ชันน้ำ มีด ปืน ที่ได้รับบริจาคมาโดยจัดแสดงเน้นความสำคัญของวัตถุ ในตู้กระจก

5. ห้องฟ้าแดดสงยาง เนื้อหาเกี่ยวข้องกับโบราณสถานเก่าแก่ที่ยังมีหลักฐานให้เห็นอยู่ในเขต ต.หนองแปน อ.กมลาไสย ในปัจจุบัน ได้มีการจำลองแบบพระธาตุยาคุที่ ประจำอยู่ในเมืองฟ้าแดดสงยางในอดีตมาประดิษฐานไว้ในห้องจัดแสดง พร้อมคำบรรยาย ประกอบการจัดแสดงในห้องที่มีพื้นที่จำกัดไม่สมดุลงกับองค์พระธาตุที่มีขนาดใหญ่

6. ห้องเจ้าเมืองต่างๆ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับ 4 เจ้าเมืองต่างๆในอดีตที่มีอาณาเขตเมืองอยู่ใน จ. กาฬสินธุ์ในปัจจุบันอันได้แก่ พระราชภานุภักดิ์ เจ้าเมืองกมลาไสย อ.กมลาไสย พระธิเบศร์วงษา เจ้าเมืองกุศลนิมิตราชย์ อ.เขาวง พระพิไชยอุดมเดช เจ้าเมืองภูแล่นช้าง กิ่งอ.นาคู และ พระศรีสุวรรณ เจ้าเมืองเขมบาศาล อ.สมเด็จ มีการจัดแสดงภาพเหมือนของเจ้าเมืองแต่ละองค์ พร้อมคำบรรยายจำนวนมาก วัตถุอื่นที่จัดแสดงประกอบด้วย โต๊ะทำงาน ตัวจริงของเจ้าเมืองกมลาไสย ภาพวาดจำลองการอพยพพาที่ตั้งเพื่อทำมาหากินของชาวเมืองในอดีต เป็นต้น

7. ห้องตั้งเมือง เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการสถาปนาก่อตั้งกาฬสินธุ์ขึ้นเป็น จังหวัดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การจัดแสดงประกอบด้วย โต๊ะหมู่พานพุ่ม สักการะ พระยาชัยสุนทร มี คำบรรยายประกอบการก่อตั้ง จ. กาฬสินธุ์ในเริ่มแรก และข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าเมืองกาฬสินธุ์

8. ห้องปลอดยาเสพติด เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการประกาศชัยชนะของจังหวัด กาฬสินธุ์ว่าเป็นพื้นที่ปลอดยาเสพติด โดยมีหน่วยงานของแต่ละอำเภอนำเสนอแผนงานการ ปฏิบัติการต่อต้านยาเสพติด การจัดแสดงบางส่วนเป็นงานหัตถกรรมจากท้องถิ่นที่นำเสนอคำขวัญ ประจำจังหวัดกาฬสินธุ์และการประกาศโทษภัยและชัยชนะจากยาเสพติด

9. ห้องคนดีศรีกาฬสินธุ์ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีภูมิปัญญาเดิมเป็นคน จ.กาฬสินธุ์ มีผลงานและชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับในสังคม เป็นบุคคลที่มาจากต่างสาขาอาชีพ เช่น ศิลปิน นักการเมือง นักปกครอง ข้าราชการ เป็นต้น การจัดแสดง ประกอบด้วยรูปถ่ายและประวัติ ที่จัดแสดงบนผนังห้อง และวัตถุข้าวของเครื่องใช้ที่ได้รับบริจาค อาทิ ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องประดับ จัดแสดงในตู้กระจกกลางห้อง

10. ห้องพระพุทธรูปเมือง เนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปประจำเมืองของ จ.กาฬสินธุ์ เช่น พระพุทธรูปโบราณปางไสยาสน์ โดยช่างฝีมือสมัยทวารวดี ใบเสมาจำหลักภาพ

พระพุทธองค์เสด็จโปรดนางพิมพา ของเมืองฟ้าแดดสงยาง พระพุทธรูปองค์ดำประจำเมือง การจัดแสดงประกอบด้วย รูปจำลองของพระคูบ้านคูเมืองของแผ่นดินกาฬสินธุ์ มีชื่อและคำบรรยายกำกับแต่ละองค์ให้ทราบ

11. ห้องวิถีชีวิตชาวภูไท เนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภูไท ซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นบ้านกลุ่มหนึ่งใน จ.กาฬสินธุ์ ที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่งดงามเป็นแบบฉบับของตนเอง เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด การแสดงพื้นบ้าน การจัดแสดงประกอบด้วย การจำลองบ้านแบบภูไท ที่ประกอบด้วยเรือนส่วนต่าง ๆ ทุ่งจำลองที่สวมเสื้อผ้าของชาวภูไท ตลอดจนหูกทอผ้าจริงที่ใช้ทอผ้าไหมแพรวา อันลือชื่อของจังหวัด

12. ห้องผ้าไหมแพรวา เนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่ได้ทรงจัดตั้งโครงการศิลปชีพอันนำไปสู่งานศิลปหัตถกรรมผ้าไหมแพรวา ผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่งดงามและมีชื่อเสียง การจัดแสดงประกอบด้วยภาพและคำบรรยายเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหมแพรวา ทุ่งจำลองหลากหลายอริยาบทที่สวมใส่ผ้าไหมแพรวาในชุดที่สวยงาม ตูตติดผนังจัดแสดงผ้าไหมแพรวาที่มีลวดลายและสีล้นแตกต่างกัน บรรยายภาคในห้องจัดแสดง เน้นความสวยงามของกัน ผ้าแพรวาราชีนี้แห่งใหม่

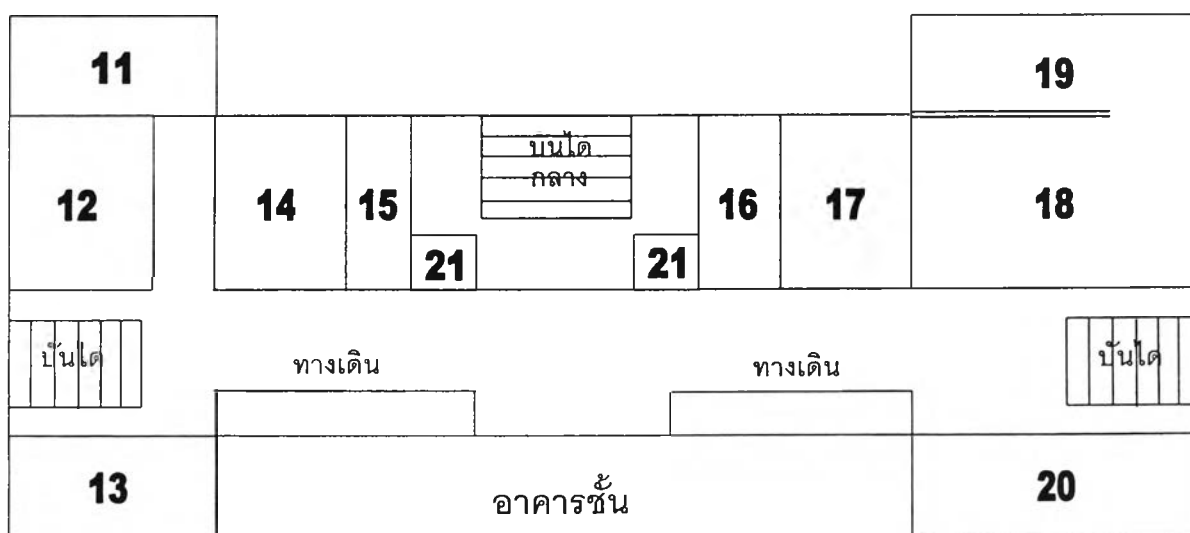
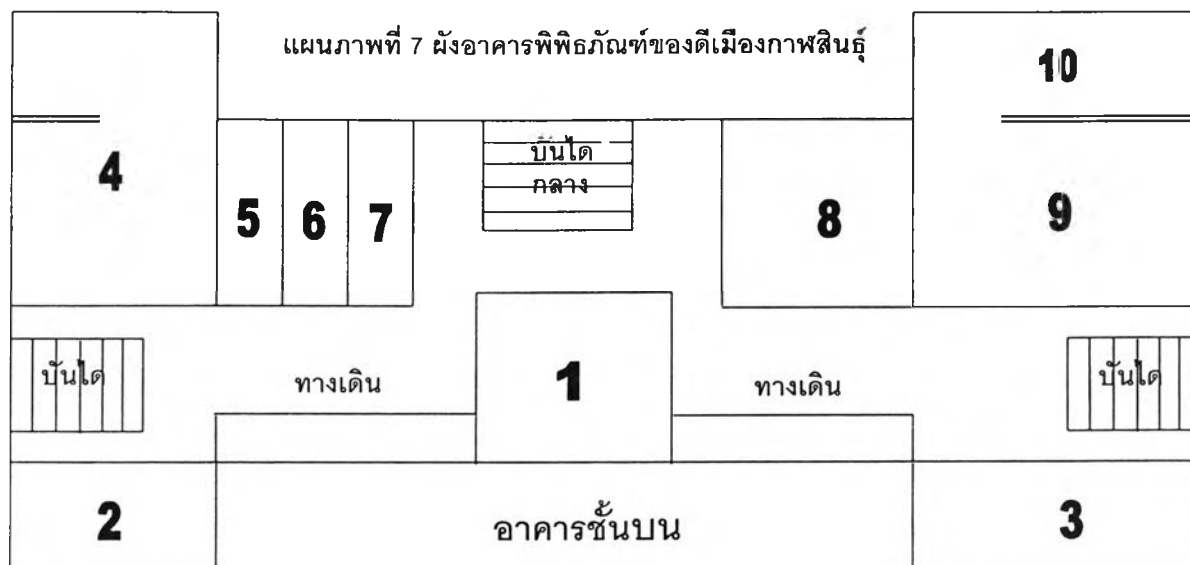
13. ห้องไดโนเสาร์ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ด้านธรณีวิทยาของ จ.กาฬสินธุ์ที่เป็นแหล่งขุดพบซากไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี และข้อมูลเกี่ยวกับไดโนเสาร์สายพันธุ์ที่ขุดพบ การจัดแสดงมีการจำลองรอยเท้าไดโนเสาร์ ทุ่งไดโนเสาร์ขนาดใหญ่ที่สามารถเคลื่อนไหวส่วนคอ และร้องคำรามได้

14. ห้องเจ้าคณะจังหวัด เนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับสมณศักดิ์และความเคารพนับถือจากชาวกาฬสินธุ์ การจัดแสดงประกอบด้วยภาพวาดของพระแต่ละรูป และประวัติพอสังเขปซึ่งการตกแต่งยังไม่เรียบร้อยสมบูรณ์ดี

15. ห้องผลิตภัณฑ์จากอ้อย เนื้อหาเกี่ยวข้องกับพืชเศรษฐกิจของกาฬสินธุ์

16. ห้องผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลัง เนื้อหาเกี่ยวกับพืชเศรษฐกิจของกาฬสินธุ์ การจัดแสดงของทั้งสองห้อง เป็นการดูแลรับผิดชอบโดยโรงงานผลิตภัณฑ์อ้อย และโรงงานผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง รูปแบบที่จัดเป็นการออกแบบและนำเสนอที่ทันสมัย ทั้งการจัดแสดง และการจัดแสดงผลิตภัณฑ์

17. ห้องวิถีทำนา ชาวนากาฬสินธุ์ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับชาวนา จังหวัดกาฬสินธุ์ การจัดแสดงประกอบด้วย อุปกรณ์ทำนา ทุ่งชาวนา เครื่องจักรสานต่าง ๆ คำบรรยายเกี่ยวกับประเพณี 12 ฮีต หรือ ประเพณีเดือน 12 ของชาวอีสาน ซึ่งยังไม่เสร็จสมบูรณ์

ห้องชั้นบน

1. ห้องเจ้าเมืองกาฬสินธุ์
2. ห้องพุทธมิ่งเมือง
3. ห้องตั้งเมือง
4. ห้องปลอดยาเสพติด
5. ห้องคนดีศรีกาฬสินธุ์
6. ห้องเจ้าเมืองต่าง ๆ
7. ห้องฟ้าแดดสงยาง
8. ห้องวิถีชนบท / วัฒนธรรมนิทัศน์
9. ห้องแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง
10. ห้องเจ้าคณะจังหวัด

ห้องชั้นล่าง

11. ห้องวิถีทำนา ชาวกาฬสินธุ์
12. ห้องผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลัง
13. ห้องผลิตภัณฑ์จากอ้อย
14. ห้องไดโนเสาร์
15. ห้องจำหน่ายของที่ระลึก
16. ห้องบรรยาย
17. ห้องวิถีชีวิตชาวภูไทย
18. ห้องผ้าไหมแพรวา
19. ห้องเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
20. ห้องธุรการ
21. จุดจำหน่ายของที่ระลึก

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

อารีย์ อัครวานุภาพ (2531) ได้เสนอรูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสำรวจความคิดเห็นด้านรูปแบบ การจัดกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน และข้อเสนอแนะ ในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจากผู้บริหาร นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ ในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ และประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า 1) คณะกรรมการที่จัดตั้งควรมาจากประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง 2) ควรตั้งอยู่ในสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน 3) ควรมีเนื้อหาการแสดงในด้านวิถีทางการดำเนินชีวิตและพัฒนาการความเป็นมาของท้องถิ่น 4) ควรแสดงวัตถุที่เป็นของจริง มีคำบรรยายประกอบ และจัดกิจกรรมที่ให้ผู้ชมมีส่วนร่วม 5) มีการจัดบริการการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ชม เช่น การบริการนำชม การแนะนำรายละเอียดต่าง ๆ ภายในพิพิธภัณฑ์ ป้ายบอกทิศทาง เอกสารประกอบการชม บริเวณพักผ่อนภายในพิพิธภัณฑ์ 6) การบริหารควรดำเนินงานโดยหน่วยราชการภายในท้องถิ่น และแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายเทคนิค 7) ใช้งบประมาณแผ่นดิน เงินบริจาคและการจัดกิจกรรมหารายได้ 8) ควรใช้สื่อทุกรูปแบบ และสื่อวิทยุและโทรทัศน์เหมาะสมที่สุด

อังคณา วรสูงวงศ์ (2533) วิจัยเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนของพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ในภาคเหนือ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นแสดงความสนใจและต้องการเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ในระดับมาก เมื่อแยกวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการถาวรและนิทรรศการเสริม อยู่ในระดับมากเช่นกัน และความคิดเห็นในรายการกิจกรรมของทั้ง 2 ประเภทนิทรรศการ อยู่ในระดับมากทั้ง 9 กิจกรรม คือ นิทรรศการเรื่องน้ำกับชีวิต นิทรรศการเรื่องพลังงานกับชีวิต มุมชวนคิด ห้องสมุดเคลื่อนที่ การฉายภาพยนตร์ วีดีโอและสไลด์ การสาธิตและการบรรยายทางวิชาการ เทคโนโลยีสำหรับชาวบ้าน นิทรรศการพิเศษ และการดูดาวในท้องฟ้า จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ประชาชนให้ความสนใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่เป็นอย่างมาก เนื่องจากประชาชนในชนบทไม่เคยได้รับบริการการศึกษาในรูปแบบพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ ที่มีรูปแบบแปลกใหม่ใช้เทคโนโลยีในการนำเสนอความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่นนี้มาก่อน ประกอบกับการนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ใกล้ตัวและเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นบริการที่ให้เปล่าโดยไม่คิดมูลค่า และจัดบริการถึงในพื้นที่ ประชาชนจึงให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ

ธัญญา น่วมดวง (2538) ได้ศึกษาแนวทางในการกำหนดรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง พบว่า ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่บ้าน และต้องการให้มีการจัดตั้งอย่างยิ่ง เพราะเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยให้ขึ้นตรงต่อจังหวัด และมีผู้ว่าราชการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัด และศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นแกนนำในการจัดตั้ง ซึ่งจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ก่อนและหลังการจัดตั้ง โดยอาศัยสื่อทุกรูปแบบ ด้านการให้ความร่วมมือส่วนใหญ่จะช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์และแนะนำแหล่งบุคคลที่จะบริจาควัตถุสิ่งของเพื่อการจัดแสดง ด้านการบริหาร การดำเนินการ เห็นว่าควรเป็นในรูปแบบคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากประชาชนให้ความสนใจในด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกับแกนนำในการจัดตั้ง โดยมีอิสระในการบริหาร ดำเนินการแบบเอกชน เนื้อหาในการจัดแสดงจะต้องแสดงถึงเอกลักษณ์ในท้องถิ่นและเห็นด้วยกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในพิพิธภัณฑ์ที่บ้าน โดยจะต้องใช้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นสำคัญ

ศิรินทิตรา ปัทมคม (2544) ได้การสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาจากประชากรในพื้นที่ที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตั้งอยู่ทั่วประเทศ พบว่ากลุ่มประชากรมีความเห็นด้วยในระดับสูงทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการวางแผนการใช้ ด้านหลักการและความสำคัญของการใช้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนการสอนโดยใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ และ ด้านความคาดหวังต่อผลที่การใช้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้

ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(2544) ได้ศึกษาการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าการดำเนินของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นส่วนมากอยู่ในความดูแลขององค์กรและสถาบันท้องถิ่น เช่น วัดและเทศบาล สาระนั้นนำเสนอเป็นเรื่องราวเฉพาะชุมชน

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่า ในประเทศไทยเห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ และพิพิธภัณฑ์ในการจัดการศึกษาที่เป็นรูปแบบของพิพิธภัณฑ์เอง โดยกำหนดให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้นอกระบบ มีการนำเสนอรูปแบบการจัดการสื่อการเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์ที่ต้องอยู่ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนประโยชน์ของการจัดแสดงผลงานในรูปแบบนิทรรศการที่มีต่อการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

งานวิจัยต่างประเทศ

เฮอเบอร์ต (Herbert, M., 1981) ได้รับรายงานการพัฒนาความหมายของการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ในประเทศแคนาดา ผู้เข้าชมที่เข้ามาใช้บริการจำนวนมาก การปรากฏของบุคลากรทางการศึกษา (นักวิชาการการศึกษา) ของพิพิธภัณฑ์และความหมายของความเกี่ยวข้องกับการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ หน้าที่สถานภาพของนักวิชาการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ภายในพิพิธภัณฑ์เอง การสื่อสารและความสัมพันธ์ในการทำงานกับระบบโรงเรียนรัฐบาลและครูผู้สอน การให้บริการแก่โรงเรียนในด้านต่าง ๆ และแนวทางในอนาคต

โชบอต (Chobot, Mary C and Chobot, Richard B. 1990) ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่พิพิธภัณฑ์ ในปัจจุบันถูกกำหนดให้เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตและได้เพิ่มการเปลี่ยนแปลงมุมมองหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ออกไป รวมทั้งความสำคัญของการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ด้วยการเก็บรักษา การนำกลับหรือแก้ไข และเทคโนโลยีการจัดแสดง เช่น วีดิโอ-ดิสก์และคอมพิวเตอร์-ดิสก์ มาช่วยอำนวยความสะดวกรวดเร็วในการให้การศึกษาในพิพิธภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

ชูเมกเกอร์ (Shoemaker, Marla K., 1998) เห็นประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์เช่นในฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) ได้มีการจัดโปรแกรมการศึกษาพิเศษขึ้น นักเรียนต่างชาติเหล่านี้มาจากประเทศโลกที่ 3 ที่ไม่มีความสงบทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นประเทศทางแถบเอเชียโปรแกรมการศึกษานี้เป็นการใช้การศึกษาทางศิลปะมากระตุ้นให้นักเรียนต่างชาติเพิ่มพูนทักษะทางภาษาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการพูดการซักถาม การแสดงความรู้สึก และการแสดงความคิดเห็นในงานศิลปะต่าง ๆ การเรียนการสอนประเภทนี้จะต้องมีการจัดกลุ่มนักเรียนพิเศษเพื่อให้เกิดการแสดงออกอย่างมีอิสระภาพ รวมทั้งการทิ้งช่วงเวลาให้นักเรียนมาคำตอบด้วยโปรแกรมนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อแนะนำกระบวนการในการใช้บริการด้านพิพิธภัณฑ์ พัฒนาความรู้ด้านมโนทัศน์งานศิลปะและทักษะในการใช้ภาษาอังกฤษ เพื่อเพิ่มพูนความสามารถทางภาษา ความเข้าใจในศิลปะ และความรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมคู่กันไป

โครงการนี้ดำเนินอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการอบรมครูประจำการในพิพิธภัณฑ์ ถึงวิธีการสอนเด็กต่างชาติที่เหมาะสม มีการวางแผนระหว่างครูในพิพิธภัณฑ์และครูโรงเรียน ครูในพิพิธภัณฑ์แต่ละคนจะรับผิดชอบชั้นเรียนแต่ละชั้น นับตั้งแต่การปฐมนิเทศไปจนถึงการให้ความรู้ขณะเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ทั้งสามวาระนอกจากนั้นยังมีกิจกรรมเสริมแรงการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมศิลปะปฏิบัติกิจกรรมง่าย ๆ ด้านการใช้ภาษา จัดให้มีการแสดงนิทรรศการผลงานของนักเรียนในพิพิธภัณฑ์และการติดตามจากผู้ปกครอง โดยที่โปรแกรมนี้ได้มีการพัฒนากรอบเนื้อหา

มาตลอด 2 ปี และได้รับผลลัพธ์ที่ดีจากนักเรียน แม้ว่าโปรแกรมนี้จะไม่ได้มีการรวบรวมผลการทดลองก่อนและหลัง แต่ครูก็สามารถสังเกตได้ว่านักเรียนมีการใช้ภาษาอังกฤษที่ดีขึ้นในด้านคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ และในทางกลับกัน ครูก็ได้พัฒนาทักษะการสอนนักเรียนต่างชาติไปด้วย และผลที่ได้รับจากโปรแกรมนี้ก็คือการพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียนต่างชาติในโรงเรียนหลังจากเข้าเรียนในชั้นเรียนปกติรวมทั้งสามารถเข้าใจความต้องการในการใช้ภาษาของนักเรียนต่างชาติได้จริง

ทอร์เทลโล (Tortello, Hope Jensen, 2002) ได้ศึกษาการพิจารณาบทบาทวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไมก้า การวิเคราะห์เชิงคุณภาพในที่นี้ได้ยึดถือปฏิกิริยาของเด็กนักเรียนที่มีต่อประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑสถานเป็นขั้นพื้นฐาน และการตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑสถานในเชิงทฤษฎีถูกนำมาใช้ ในหัวข้อคือ “เด็ก ๆ รับรู้ถึงวัฒนธรรมของเขาเอง” เด็ก ๆ ชาวจาไมก้าและประสบการณ์ของเด็ก ๆ ใน

พิพิธภัณฑสถานศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ และการพัฒนาความเป็นส่วนตัว พบว่าในปีศตวรรษ 1990 วัฒนธรรมในนโยบายพัฒนาระดับนานาชาติได้กลับมาเฟื่องฟู โดยสังเกตได้จากการประชุมด้านวัฒนธรรมได้ถูกจัดขึ้นอย่างมากมายและเอกสารด้านนโยบายได้ถูกตีพิมพ์ขึ้น ความร่วมมือในการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นสิ่งสะท้อนหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและความชื่นชอบในวัฒนธรรม (วิถีชีวิตของชาวจาไมก้า) การเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมและระบบการศึกษา ได้เริ่มถูกทบทวนท่ามกลางกลจักรของสิ่งไร้ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ และเหตุผลในการพัฒนาแบบยั่งยืนที่ขัดแย้ง กลจักรเหล่านี้มีความซับซ้อนในการพัฒนาจากภาคนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ งานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้ประสบการณ์ด้านพิพิธภัณฑสถานแบบ cross - section ในการพิจารณาบทบาทวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไมก้า การวิเคราะห์เชิงคุณภาพในที่นี้ได้ยึดถือปฏิกิริยาของเด็กนักเรียนที่มีต่อประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑสถานเป็นขั้นพื้นฐาน และการตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑสถานในเชิงทฤษฎีถูกนำมาใช้ ผู้ที่ต้องถูกตรวจสอบบทบาทได้แก่ ผู้ให้ความรู้ ผู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และผู้สร้างสังคม การทบทวนนโยบาย การสังเกตเด็ก ๆ ที่เข้าชมพิพิธภัณฑสถาน และการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบพิพิธภัณฑสถานเด็ก เช่น ครู ครูใหญ่ พนักงานพิพิธภัณฑสถาน สมาชิกกรรมการ และผู้กำหนดนโยบาย จะเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์ของการศึกษาดังนี้

การศึกษาชิ้นนี้ยังครอบคลุมถึงบทความด้าน การศึกษาในพิพิธภัณฑสถาน ที่ควรระมัดระวังในการพิจารณาบทบาทพิพิธภัณฑสถานต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไมก้า งานชิ้นนี้ยังได้เสริมมุมมองของประเทศกำลังพัฒนา และยังคงค้นหาว่าพิพิธภัณฑสถานสามารถกระตุ้นความเป็นตัวตนและความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างไร ดังนั้นงานชิ้นนี้จึงมุ่งถึง

ประเด็นต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความยืดหยุ่นของวัฒนธรรมและทักษะวิชาชีพครู (การเพิ่มขึ้นของสติปัญญา) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สรุปได้ว่าพิพิธภัณฑสถานทั้งหลายที่ตั้งในประเทศ จาไมก้าและในประเทศ กำลังพัฒนาสามารถเพิ่มโอกาสด้านความก้าวหน้าในการศึกษา และมี ส่วนในการกระตุ้นการคิดเชิงวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และความชื่นชมต่อผู้อื่นและต่อตนเอง อย่างไรก็ตามโอกาสในความก้าวหน้าด้านการศึกษาดังกล่าว จะเกิดขึ้นได้ถ้าบุคคลที่มีความ รับผิดชอบด้านนโยบายการศึกษาและผู้บริหารมีความสามารถในการเปลี่ยนจากภาคนโยบาย สู่ภาคปฏิบัติได้ ไม่ใช่เพียงแต่มองเห็นพิพิธภัณฑสถานเป็นเพียงโบราณวัตถุ หรือสิ่งก่อสร้างที่ไร้ชีวิต การตระหนักถึงความสำคัญของผู้ชมพิพิธภัณฑสถานวัยเด็กก็เป็นการแสดงการยอมรับในตัวเด็กแล้ว